

Stručné dejiny 2. svetovej vojny na poštových a filatelistických artefaktoch: Vojenské operácie a udalosti v Európe 1944 – 1945, príprava a priebeh SNP, Karpatsko-duklianska operácia a oslobodenie Slovenska, vojenské operácie v severnej Afrike 1940 – 1943 a vojenské operácie v Tichomorí 1941 – 1945 (3. časť)

Jozef KORENÝ, npráp. v. v.

Autor sa narodil v Turzovke. Počas svojej vojenskej kariéry, ktorú ukončil v roku 1993, zastával funkcie v odbornosti chemik. Venuje sa filatelii, numizmatike, poštovej a vojenskej histórii. Svoje filatelistické zbierky vystavoval na troch svetových filatelistických výstavách (Poznaň, Miláno, Praha). Vykonával viaceré funkcie v ZČSF a ZSF. Je publikačne činný (monografie o Trenčíne, Uhrovci, Turzovke, články v tlačených médiách). Pri organizovaní viacerých výstav pôsobil ako ich kurátor. Je držiteľom mnohých vojenských i civilných medailí. V ankete Vojenský čin roka 2001 sa umiestnil na 3. mieste.

Vojenské udalosti a operácie v Európe v roku 1944

Na prelome rokov 1943 a 1944 sa jednotky 1. čs. brigády zúčastnili oslobodenia Bielej Cerkvi. Spoločným úsilím s vojskami Červenej armády (ČA) ju oslobodili 4. 1. 1944. Príslušníci brigády počas ťažkých bojov zničili 63 ľahkých a 52 ťažkých guľometov, 67 áut, 3 lietadlá, 17 tankov, 5 samobybných diel a 7 delostreleckých a mínometných batérii. Podiel na oslobodení Bielej Cerkvi ocenilo velenie ČA udelením Radu Bohdana Chmelnického I. stupňa. Cena za tento veľký úspech však bola bolestná. Padlo 66 vojakov, 270 bolo ranených a 75 zostalo nezvestných. Začiatkom februára 1944 požiadal veliteľ brigády gen. L. Svoboda o premiestnenie brigády do oblasti Volyne, kde sa mali doplniť stavy čs. jednotiek po ťažkých bojoch náborom dobrovoľníkov z radov volynských Čechov.

Funkciu vrchného veliteľa spojeneckých expedičných síl v Európe a v severnej Afrike prevzal 16. 1. 1944 gen. D. D. Eisenhower (obr. 1). V období od januára 1944 podniklo americké letectvo viaceré nálety na letecké ciele v Európe (Sofia, Berlín, Bukurešť, Ploješť, nemecké mestá atď.). Medzi cieľmi boli i niektoré slovenské mestá. Letectvo 15. americkej leteckej armády 16. 6. 1944 bombardovalo rafinériu Apollo, Zimný prístav a most cez Dunaj v Bratislave. Bombardovania sa zúčastnilo 158 bombardérov v sprievode 33 stíhačiek, ktoré na továreň, prístav a okolie zhodili takmer 370 ton bômb. Zahynulo pritom 133 osôb, z toho 78 zamestnancov rafinérie. V prístave bolo zničených 18 plavidiel. Lietadlá tejto armády v nasledujúcich týždňoch zhodili letecké bomby na znovu na Bratislavu (opakovane aj v septembri, októbri i v decembri 1944 a marci 1945), Dubnicu nad Váhom, Malacky – Nový Dvor, Komárno, Nové Zámky, Ružomberok, Medved'ov, Považskú Bystricu, Sládkovičovo. Dňa 20. 8. 1944 americké letectvo kobercovým bombardovaním skupinou 89 lietadiel bombardovalo rafinériu minerálnych olejov v Dubovej, pri ktorom zahynulo 8 zamestnancov a 22 sa ťažko zranilo. Bombardovanie spôsobilo aj sekundárne škody. Jej surovinová základňa totiž hrala dôležitú úlohu v pripravovanom Slovenskom národnom povstaní. Využitie výrobných kapacít závodu v prospech povstania sa tak stalo nereálnym.

Na sile naberal aj odboj v Juhoslávii. Medzi významne osobnosti tohto odboja patrili aj juhoslovanský Slovák, rodák z Hložian v Srbsku, J. Marčok - Dragutin, ktorý sa zúčastňoval diverzných akcií proti Wehrmachtu. Pri bezvýhodnej situácii v obklúčení spáchal 7. 5. 1944 v Srieme samovraždu (obr. 2). Nemci 25. 5. 1944 uskutočnili siedmu ofenzívu s útokom na Drvar, kde sídlil štáb maršala J. B. Tita. Tu sa nachádzali aj predstavitelia sovietskej a britsko-americkej vojenskej misie. Štáb aj príslušníkov misií prepravilo jedno sovietske a šesť amerických lietadiel na taliansky ostrov Bari a odtiaľ ich britská bojová loď 7. 6. 1944 dopravila na ostrov Vis, z ktorého J. B. Tito pokračoval v riadení odboja (obr. 3). Dňa 1. 11. 1944 vznikla v Báčskom Petrovci XIV. vojvodinská slovenská úderná brigáda pod velením J. Pálíka-Juraja (obr. 4). Brigáda mala takmer 2 500 vojakov, z nich 284 padlo a 452 bolo ranených.

Jednotky dvanástich spojeneckých štátov začali 6. 6. 1944 inváziou do severného Francúzska operáciu OVERLORD. Išlo o najväčšiu vylod'ovaciu operáciu 2. svetovej vojny. Výsadky sa prepravili 2 400 lietadlami a 900 vylod'ovacími plavidlami (obr. 5). V ďalšej fáze operácie vzlietlo 2 000 lietadiel za účinnej podpory lodného delostrelectva (obr. 6). Vzápätí sa začalo vylod'ovanie prvej z piatich pozemných divízií a potom aj ďalších siedmich

divízií, ktoré sa na pobrežie preplavili 4 000 plavidlami za podpory 2. britskej a 9. americkej taktickej leteckej armády. Do 12. 6. 1944 bolo na francúzske pobrežie vysadených viac ako 320 000 vojakov, 54 000 vozidiel a asi 100 000 ton zásob. Kanadčania sa operácie Overlord zúčastnili 2. pešou divíziou, 3. pešou divíziou a 2. tankovou brigádou (obr. 7). Medzi jej účastníkmi bol aj gen. O. N. Bradley (obr. 8). Počas vylodenia v Normandii vojská 3. armády gen. G. S. Pattona (obr. 9) vyvíjali úspešnú bojovú činnosť na pravom krídle amerických vojsk a pri prieniku z Normandie v operácii Cobra. Jeho vojská obkľúčili a likvidovali nemecké zoskupenie vo Falaiskom kotli.

V hlavnom stane A. Hitlera Wolfschanze sa 20. 7. 1944 pokúsil vykonať atentát na ríšskeho vodcu plk. K. F. S. von Stauffenberg (obr. 10). Atentát sa nepodaril a po ňom nasledovali popravy sprisahancov a ich rodín. Medzi tými, ktorí atentát pripravovali, bol aj poľný maršal E. Rommel, ktorý spáchal samovraždu.

Nad Stredozemným morom po zostrele nemeckým lietadlom Focke-Wulf Fw 190D9 31. 7. 1944 zahynul Antoine de Saint-Exupéry, francúzsky letec a spisovateľ, autor svetoznámeho Malého princa (obr. 11).

Zemská armáda (Armia krajowa – AK) spustila 1. 8. 1944 Varšavské povstanie, ktoré trvalo do 2. 10. 1944 (obr. 12). Jeho cieľom bolo oslobodiť Varšavu pokiaľ možno ešte pred príchodom ČA a tak znemožniť ustanovenie vlády orientovanej na ZSSR. AK mala asi 45 000 mužov. Pre nedostatok zbraní do začiatku bojov vstúpilo len asi 20 000 mužov. Povstania sa zúčastnil aj ppor. M. Iringh ako veliteľ 535. čaty Slovákov. Do povstania sa zapojili aj skauti (harceri) ako príslušníci tajných odbojových jednotiek a ako doručovatelia harcerskej pošty pre AK. Proti povstalcom bojovali jednotky Wehrmachtu a SS. ČA zastavila postup pri mestskej časti Varšavy Praga a dlho odmietala povstaniu pomôcť s výnimkou dodávok zbraní a munície. Povstalci po 63 dňoch 3. 10. 1944 kapitulovali. Vo Varšave zomrelo 200 000 civilov a vyše 700 000 ich muselo opustiť mesto, ktoré bolo z 85 % zrovnané so zemou. Z AK padlo 15 200 osôb, 7 000 bolo nezvestných a 5 000 ranených. Nemecké straty predstavovali 17 000 padlých, 6 000 nezvestných, 9 000 ranených a zničených 740 obrnených vozidiel a tankov. Povstalci popravili „varšavského kata“ gen. SS F. Kutscheru. Varšavské povstanie sa radí k jednej z najslávnejších a najdramatickejších udalostí nielen dejín Varšavy, ale aj celého Poľska.

Veliteľ čs. obrnenej brigády na území Veľkej Británie brig. gen. A. Liška dostal 24. 7. 1944 rozkaz MiO S. Ingra k odchodu do Francúzska. Brigáda sa zo strelnice v Kirkcudbrighte presunula do Bridlingtonu. K jednotke prichá-

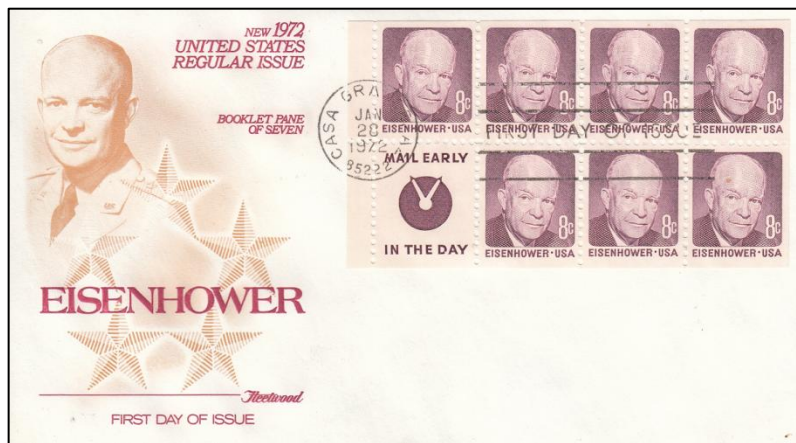
dzali skupinky Nemcov zo zajateckých táborov pochádzajúci z Tešínska, ktorí sa dobrovoľne prihlásili do čs. armády.

V Bridlington 21. 8. 1944 prezident republiky dr. E. Beneš a zástupcovia vlády vykonali prehliadku vojsk a prezident sa v prejave rozlúčil s brigádou pred jej odchodom do Francúzska. Brigáda prevzala operačné tanky Cromwell, Sherman a Stuart. Prvé jednotky sa 30. 8. 1944 v prístave Gosport naložili na lode typu Liberty a ďalší deň vo večerných hodinách odplávali do Francúzska. Posledné jednotky sa vylodili 8. 9. 1944. Ubytovací priestor brigády bol pri meste Falais. Prezident republiky dr. E. Beneš menoval gen. S. Ingra hlavným veliteľom čs. vojska a správou MNO poveril ministra zahraničných vecí J. Masaryka. Začiatkom októbra 1944 sa jednotky presunuli do francúzskeho prístavu Dunkerque. Počas noci zo 7. na 8. 10. 1944 čs. obrnená brigáda vystriedala v Dankerque 154. britskú pešiu divíziu a začala sedemmesačnú bojovú činnosť zameranú na znemožnenie nepriateľských aktivít nemeckej posádky z Dunkerque v akciách proti tylu 21. skupiny armád. Nemecku posádku tvorilo takmer 12 000 mužov, ktorým velil viceadmirál F. Frisi. K 1. 10. 1944 mala čs. samostatná obrnená brigáda 243 dôstojníkov a 4 095 vojakov. V bojoch proti Nemcom padlo aj 35 Slovákov.

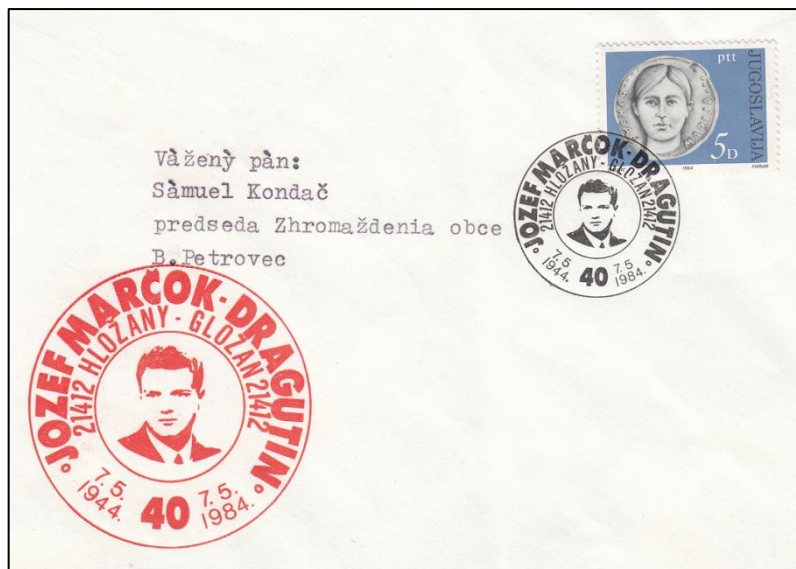
Spojenci uskutočnili medzi 17. 9. a 25. 9. 1944 najväčšiu výsadkovú spojeneckú operáciu v 2. svetovej vojne Market Garden (obr. 13). Jej cieľom bolo zaistiť mosty v Holandsku pre prechod Spojencov cez rieku Rýn a zapojilo sa do nej 34 600 vojakov. Obsadili síce mosty cez rieku Waal pri Nijmegen, ale most cez rieku Rýn v ArnHEME sa im získať nepodarilo. V operácii padlo 6 484 Britov, 3 542 Američanov a 378 Poliakov, straty Nemci predstavovalo 6 400 až 8 000 vojakov.

Na území Talianska už od októbra 1943 pôsobila slovenská 2. pešia divízia, ktorú v novembri 1944 zreorganizovali a premenovali na 2. technickú brigádu. Jej veliteľom sa stal pplk. gšt. J. Krnáč a od 1. 12. 1943 ho vystriedal plk. L. Bodický. Mala približne 3 000 dôstojníkov a vojakov. Od 17. 7. 1944 dostala brigáda nový názov – 2. technická divízia a postupne jej velil plk. J. Imro a plk. J. Veselý. Dňa 29. 4. 1944 plk. J. Kmicikievič v milánskom rozhlase oznámil po slovensky svoje menovanie za hlavného veliteľa československých jednotiek v Taliansku. Vydal rozkaz, v ktorom premenoval 2. slovenskú technickú divíziu na 1. československú divíziu v Taliansku a vyhlásil ju za súčasť československého vojska v zahraničí.

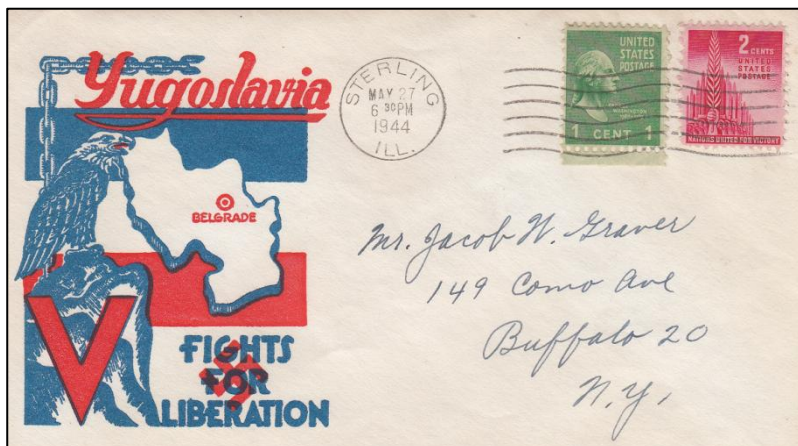
Nemecké jednotky začali 16. 12. 1944 ofenzívu v Ardenách. Prekročili hranice Luxemburska a Belgicka a 22. 12. 1944 prenikli k La Roche.



Obrázok 1 FDC USA venovaná gen. Dwightovi D. Eisenhowerovi s pečiatkou Casa Grande 28. 1. 1972



Obrázok 2 Ilustrovaná celisťov' Juhoslávie s príležitostnou pečiatkou Jozef Marčok - Dragutin - Hložany 7. 5. 1984



Obrázok 3 Ilustrovaná celistvosť USA – Boj za slobodu Juhoslávie
– Sterling ILL. 27. 5. 1944



Obrázok 4 Ilustrovaná celistvosť Juhoslávie – 50. výročie vzniku
XIV. vojvodinskej údernej slovenskej brigády
s príležitostnou pečiatkou Bački Petrovac 7. 11. 1994



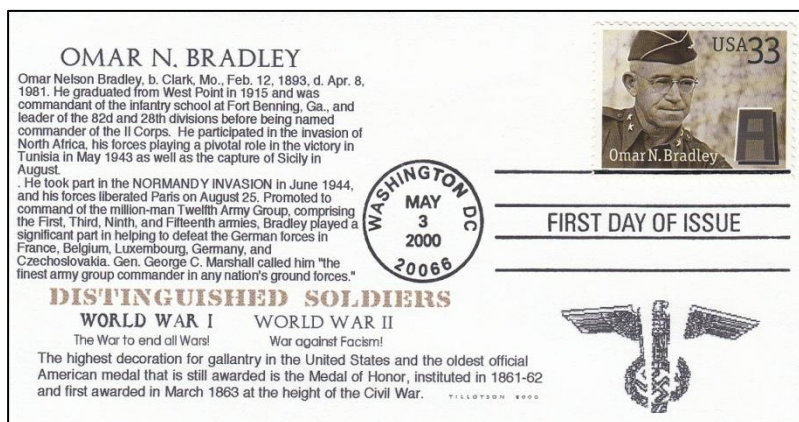
Obrázok 5 FDC Gibraltáru k 60. výročiu operácie OVERLORD s príležitosťou pečiatkou D-DAY 6. 6. 1944 – Gibraltar 6. 6. 2004



Obrázok 6 FDC Veľkej Británie – D-DAY 6. 6. 1944 – Edinburgh 6. 6. 1994



Obrázok 7 R-celistvosť Nikaraguy s háčekom
D-DAY 6. 6. 1944 – Leon 9. 6. 2016



Obrázok 8 FDC USA venovaná gen. Omarovi N. Bradleymu
s príležitostnou pečiatkou Washington DC 3. 5. 2000



Obrázok 9 FDC USA venovaná gen. Georgeovi S. Pattonovi Jr. s príležitostnou pečiatkou Fort Knox KY. 11. 11. 1953



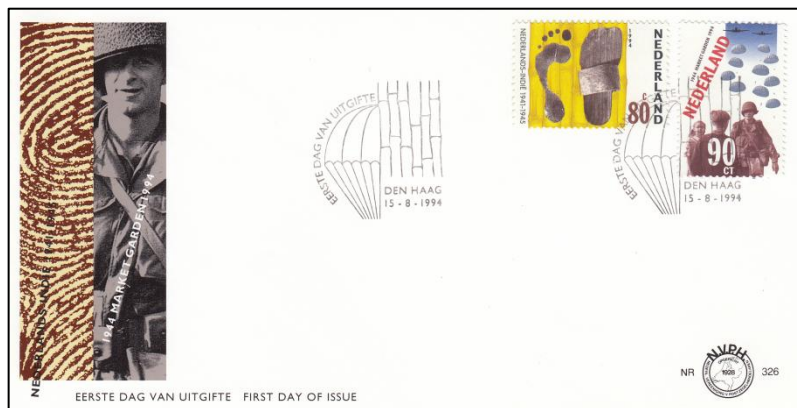
Obrázok 10 FDC NDR – hárček s účastníkmi atentátu na A. Hitlera 20. 7. 1944 – Bonn 20. 7. 1964



Obrázok 11 FDC Chorvátska venovaná Antoine de Saint-Exupérymu s príležitostnou pečiatkou Zagreb 41101 20. 9. 1994



Obrázok 12 FDC Poľska k 40. výročiu Varšavského povstania – Varšava 1. 8. 1984



Obrázok 13 FDC Holandska venovaná Výsadbkovej operácii
Market Garden – Den Haag 15. 8. 1994

Príprava a priebeh SNP v roku 1944

Od začiatku roku 1944 ilegálna Slovenská národná rada, ktorá vznikla v decembri 1943, začala vytvárať organizačné predpoklady pre prípravu a realizáciu ozbrojeného povstania. Medzi vedúce osobnosti patrili K. Šmidke, dr. G. Husák, L. Novomeský a ďalší. Prípravy celonárodného ozbrojeného povstania na Slovensku, najmä po stránke vojenskej, organizovalo, riadilo a zabezpečovalo ilegálne Vojenské ústredie, ktoré od mája do konca augusta sídlilo v budove Veliteľstva pozemného vojska v Banskej Bystrici. V tomto období nielen na úrovni vojenských posádok v niektorých mestách Slovenska, ale aj na vyšších stupňoch velenia slovenskej armády boli dôstojníci i poddôstojníci, ktorí aktívne pracovali v odboji od roku 1939, kedy jednotlivci a malé skupiny prevádzali cez slovenské hory do Maďarska dôstojníkov čs. armády. Na tejto činnosti sa najviac podieľali skupiny z Trenčína a tiež z Banskej Bystrice. Od roku 1943 sa začali prejavovať tri partizánske jednotky: M. Uhra v priestore západného Slovenska, V. Žingora na Martinských holiach a npor. L. Kukorelliho na východnom Slovensku. Toto všetko vytváralo priaznivý a akceptovateľný predpoklad tak pre ilegálnu SNR, ako aj pre exilovú čs. vládu v Londýne i prezidenta dr. E. Beneša pre realizovanie ozbrojeného vystúpenia proti nacistickej diktatúre na Slovensku. Na základe týchto informácií prezident Beneš poveril velením vojenských príprav ozbrojenej akcie na Slovensku pplk. gšt. J. Goliana, ktorý od januára 1944 pracoval na Veliteľstve pozemného vojska vo funkcii náčelníka štábu. V apríli touto funkciou poverila pplk. gšt. J. Goliana aj ilegálna SNR. Koncom apríla

a začiatkom mája 1944 sa sformovalo už spomínané ilegálne Vojenské ústredie na čele s pplk. gšt. J. Golianom. Od konca júla 1944 sa na územie Slovenska začali prepravovať výsadky organizátorských skupín zo ZSSR.

Nemecké velenie vyhlásilo 12. 8. 1944 východné Slovensko za operačné územie armádnej skupiny Mitte. Všetky náhradné telesá slovenskej armády museli toto územie urýchlene opustiť. Prezident Slovenského štátu Dr. J. Tiso zbavil funkcie hlavného veliteľa gen. F. Čatloša a na jeho miesto vymenoval gen. J. Turanca.

Koncom augusta 1944 sa uskutočnili viaceré aktivity smerujúce proti nemeckým vojakom na území Slovenska (Harmanec, Vrútky). Najväčšia udalosť sa odohrala 27. 8. 1944 v Martine. Na tamojšej železničnej stanici zastavili medzinárodný rýchlik Bukurešť – Berlín a nechali vystúpiť nemeckú vojenskú misiu vedenú pplk. W. Ottom, ktorá sa vracala z Rumunska do Nemecka. Pod zámienkou opravy poškodenej trate či tunelov mal rýchlik pokračovať až na druhý deň. Po telefonickej požiadavke pplk. Otta veliteľovi martinskej posádky pplk. delostrelectva E. Perkovi o ochranu a ubytovanie v kasárňach, ktorú veliteľ odmietol, na stanicu poslal npor. C. Kuchtu. Celá udalosť vyvrcholila ráno 28. augusta 1944 neúspešným pokusom vojakov martinskej posádky o odzbrojenie misie a jej postrieľaním v kasárňach na Podháji. Nasledujúci deň po zlikvidovaní misie nemecké jednotky so súhlasom slovenskej vlády a prezidenta Tisa začali okupáciu Slovenska (obr. 14).

Na pokyn pplk. gšt. J. Goliana 29. 8. 1944 zatkli orgány 2. oddelenia plk. O. Zverína, veliteľa Divíznej oblasti 1 v Trenčíne a plk. V. Kanáka, veliteľa Veliteľstva brannej výchovy. Neskôr, 13. 10. 1944, ich spolu s ďalšími dôstojníkmi bez vynesenia obvinenia a riadneho vojenského súdu v Ľubietovej popravili. Menovaní neboli zoznámení s prípravou povstania, ale svojimi postojmi a postavením mohli začiatok povstania zvrátiť.

Dňa 29. 8. 1944 večer vystúpil v rozhlase gen. F. Čatloš a vyzval jednotky slovenskej armády, aby sa správali k nemeckým jednotkám korektne a priateľsky. Po jeho prejave nastala medzi vojakmi zapojenými do príprav Povstania určitá dezorientácia a bezradnosť. Po prejave pplk. gšt. J. Golian nariadil vydať heslo k nástupu do celonárodného ozbrojeného povstania „Začnite s vyst'ahovaním“ a povolať do zbrane ročníky 1939 a 1940. Heslo doručili všetkým posádkovým veliteľstvám a na Veliteľstvo armády v Prešove. V ten istý deň večer o 20.00 hod. vypuklo Slovenské národné povstanie (obr. 15). Veliteľstvo 1. čs. armády na Slovensku vyhlásilo, že všetci vojaci na Slovensku sa stávajú dňom 29. 8. 1944 súčasťou československej armády.

Nástup vojenských posádok do povstania nebol rovnaký. Veľkou stratou pre povstanie bolo zlyhanie posádky v Nitre pod vedením pronemecky orien-

tovaného mjr. J. Šmigovského, ktorá jediná zostala verná slovenskej vláde. Z ďalších posádok, ktoré sa do povstania nezapojili ako organizované celky, odišli malé skupinky alebo jednotlivci v počte asi len 1 000 vojakov. Do povstania sa nezapojili ani 2 poľné divízie slovenskej armády, ktoré boli dislokované na východnom Slovensku, aby pomohli ČA pri prechode Karpát. Obe divízie Nemci odzbrojili. Časť ich príslušníkov zostala v partizánskych jednotkách na východnom Slovensku a asi 3 500 vojakov a dôstojníkov v polovici septembra prešlo na stredné Slovensko, kde sa aktívne zapojili do boja na rôznych úsekoch povstaleckého frontu. Veľká časť odišla domov a časť Nemci poslali do zajateckých táborov. Do bojov proti nemeckým okupačným jednotkám sa zapojilo 18 000 vojakov a dôstojníkov. Po prvej oficiálnej mobilizácii 5. 9. 1944 sa počet bojovníkov povstaleckej armády zvýšil na 47 000 mužov a po druhej mobilizácii uskutočnenej 26. 9. 1944 dosiahol jej stav 60 000 mužov.

Na základe rozkazu pplk. gšt. J. Goliana sa začali formovať veliteľstvá, štáby, bojové jednotky a ďalšie útvary československej armády na Slovensku. Rozkaz stanovil jej organizačnú štruktúru, ktorá pozostávala z Veliteľstva čs. armády na Slovensku a dvoch obranných oblastí. Veliteľom 1. oblasti sa stal plk. pech. P. Kuna a 2. oblasti pplk. L. Bodický do 6. 9. 1944 a pplk. pech. J. Černek od 6. 9. 1944.

Už pred začatím SNP prichádzali na Slovensko Francúzi, ktorí sa pri obrane svojej vlasti po vpáde nacistických vojsk do Francúzska v roku 1940 dostali do nemeckého zajatia a do zajateckých a internačných táborov v Ríši, Maďarsku a Poľsku, odkiaľ sa im podarilo ujsť. Postupne sa zapájali do partizánskych akcií a so súhlasom sovietskych a francúzskych vojenských predstaviteľov vznikla francúzska skupina, ktorej veliteľom ustanovili por. G. B. de Lannuriena (obr. 16). Jej prvou bojovou úlohou bolo obsadenie Vrútok 28. 8. 1944.

Nemecké jednotky na slovenskom území kvôli nerozhodnosti a nepripravenosti odbojových veliteľov posádok a aj partizánskych jednotiek napredovali rýchlo a bez väčších bojov. Analýza bojov ukázala, že veliteľstvá oboch obranných oblastí len s veľkou námahou zvládali riadenie obranných bojov a 10. 9. 1944 prestali tieto obranné oblasti existovať. Novú organizáciu čs. armády vytvorilo Veliteľstvo armády so štábom, šesť taktických skupín (Kriváň, Fatra, Gerlach, Muráň, Ďumbier a Zobor), jedna letecká skupina a 2. čs. samostatná paradessantná brigáda.

Dňa 12. 9. 1944 vznikla Rada na obranu Slovenska. Jej predsedom sa stal brig. gen. J. Golian. Na rôznych úsekoch povstaleckého frontu bojovali aj povstalecké oddiely, ktoré od 16. 9. 1944 riadil Hlavný štáb partizánskych

oddielov so sídlom v Banskej Bystrici. Náčelnikom štábu sa stal K. Šmidke a výkonným náčelníkom štábu plk. A. Asmolov, ktorý na povstalecké územie prišiel až 26. 9. 1944.

Na letisko Zolná pri Zvolene priletel 17. 9. 1944 1. čs. stíhací letecký pluk zo ZSSR (obr. 17) a do polovice októbra sa na povstalecké územie z priestoru duklianskych bojov presunula aj 2. čs. samostatná paradesantná brigáda (obr. 18).

V ten istý deň napoludnie pristáli na letisku Tri Duby prvé štyri štvormotorové lietadlá Boeing B-17 v sprievode 30 stíhačiek Mustang zo základne v Pise pod velením G. Krieghera a prepravili k veliteľstvu 1. čs. armády americkú styčnú vojenskú misiu „Dawes“ pod vedením kpt. J. Greena. Misia priviezla niekoľko protitankových zbraní, lieky a odviezli si svojich letcov, ktorých zostrelili nad strednou Európou. Druhá časť priletela 7. 10. 1944 na 6 bombardovacích lietadlách. Britská vojenská misia pod velením mjr. J. Sehmera priletela 18. 9. 1944 na lietadlách de Havilland DH.89 a 26. 9. 1944 jej členovia zoskočili ako parašutisti pri Veľkom Poli. Pred prechodom SNP do hôr Briti odišli do Maďarska.

Dňa 23. 9. 1944 sa uskutočnilo zasadanie pléna SNR. Na ňom zvolili členov Rady na obranu Slovenska v tomto zložení: brig. gen. J. Golian – jej predseda (obr. 19), Dr. Ing. M. Zaťko, pplk. M. Ferienčík – povereník pre Národnú obranu, pplk. gšt. J. Nosko – NŠ 1. čs. armády, K. Šmidke a plk. A. Asmolov – zástupcovia Hlavného partizánskeho štábu. Politická nejednotnosť v SNR mala zákonite vplyv aj na nestálosť, zmýšľanie a charakter armády a na plnenie jej bojových úloh. Podceňovala sa politická schopnosť veliteľského zboru zdôrazňovaním chýb a nedostatkov iba v armáde. Zámerne sa podrávala autorita armády pred partizánmi a širokou verejnosťou. Kde bol úspech, išlo o zásluhu politikov a tam, kde to nevyšlo, dávali za vinu vojakom.

Na povstalecké územie priletel 6. 10. 1944 z Moskvy div. gen. Rudolf Viest (obr. 20), ktorý sa stal veliteľom 1. čs. armády na Slovensku. Jeho zástupcom sa stal brig. gen. J. Golian. Vymenovanie gen. R. Viesta bol politický akt londýnskej vlády. K 18. 10. 1944 mala 1. čs. armáda 26 práporov pechoty, 35 batérií delostrelectva a 8 až 10 práporov partizánskych jednotiek.

Prvou čs. zahraničnou jednotkou, ktorá stála a bojovala na pôde vlasti bol 1. čs. stíhací pluk. Vyvíjal veľmi úspešnú bojovú činnosť do 25. 10. 1944 jeho príslušníci zničili 39 nepriateľských lietadiel (z toho 20 na zemi) a vyradili z boja množstvo tankov, diel, mínometov, lokomotív, vagónov, áut a ďalšieho vojnového materiálu. 1. čs. stíhací letecký pluk sa stal jadrom vznikajúcej 1. čs. zmiešanej leteckej divízie v ZSSR.

V druhej polovici októbra 1944 nadchádzalo kritické obdobie SNP. Generálny útok nemeckých vojsk zmenšoval povstalecké územie zo všetkých strán. Ráno 26. 10. 1944 sa nemecké jednotky zmocnili Zvolena. Ich veliteľ telefonicky do Banskej Bystrice vyzval armádu ku kapitulácii a predložil základné podmienky: 1. Ihneď prepustiť všetkých zajatcov nemeckej armády. 2. Ihneď prepustiť všetkých internovaných občanov nemeckej národnosti. 3. Celá armáda musí bezpodmienečne zložiť zbrane a bude zajatá. Odpoveďou bolo toto rozhodnutie: 1. Internovaní občania nemeckej národnosti a zajatí nemeckí vojaci budú prepustení cez front na smere Zvolen – Dobrá Niva. 2. 1. čs. armáda nikdy kapitulovať nebude a odmieta akýkoľvek rozhovor o kapitulácii.

Velitelia a jednotky pod tlakom prenikajúcich nemeckých vojsk prechádzali v panike svojvoľne na partizánsky spôsob boja. Náčelník štábu 1. čs. armády plk. J. Nosko navrhol veliteľovi armády ihneď prejsť na partizánsky spôsob boja. Gen. Viest sa však armády, ktorá vlastne už mimo II., III. a VI. taktickej skupiny neexistovala, nechcel vzdať. Až pred polnocou 27. 10. 1944 dal súhlas na skoncipovanie operačného rozkazu pre prechod armády na partizánsky spôsob boja. Prechod sa mal uskutočniť na základe dobrovoľnosti, pretože na ozbrojené civilné osoby, neorganizované v armáde, sa nevzťahujú ženevské konvencie o zajatých a ranených bojovníkoch. Veliteľstvu armády určili priestor Slovenského rudohoria.

Počas ústupu nemecké jednotky zajali 3. 11. 1944 v Pohronskom Bukovci generálov Viesta a Goliana. Uväznili ich v Banskej Bystrici, potom v Bratislave, odkiaľ ich cez väznicu na Pankráci v Prahe odviezli do Berlína, kde sa ich stopa stráca. Mohli ich popraviť v jednom z likvidačných táborov neďaleko Berlína – KT Sachsenhausen Oranienburg. Posledné aktuálne informácie hovoria, že ich popravili v KT Flossenbürg, ale nie je vylúčený ani variant, že zahynuli v sovietskych gulagoch.

Nemecké okupačné velenie 8. 11. 1944 oficiálne oznámilo, že organizované povstalecké hnutie na Slovensku sa zrútilo a bolo rozdrvené. Do zajatia sa dostalo asi 15 000 mužov (obr. 21). Program rozsiahleho vyhladzovacieho systému, uskutočňovaný formou masovej likvidácie účastníkov SNP a deportáciou antifašistov do KT, tvoril pevnú súčasť protipovstaleckej taktiky boja klérofašistického režimu, nemeckých okupačných síl a ich prisluhovačov. Uskutočňovali sa verejné popravy, masové vraždy civilného obyvateľstva, vypaľovanie obcí vrátane širokej deštrukcie všetkých objektov, ktoré by mohli slúžiť partizánom. Nemecké okupačné a represívne orgány za pomoci HG a kolaborantov vypálili a vydrancovali na Slovensku viac ako

100 obcí a osád (Kľak, Kalište, Ostrý Grúň, Sklabinský podzámok, Telgárt, Tokajík a ďalšie).

Po porážke povstania sa časť povstalcov ukrývala bez zbraní v dedinách stredného Slovenska. Boli dobrými zásobovateľmi a spravodajcami pre asi 45 000 tých, čo zostali bojovať v horách. Najviac vojakov sa pridalo k partizánskym skupinám. Tie sa úspešne zameriavali najmä na vyhadzovanie vojenských transportov. 2. čs. samostatná paradesantná brigáda sa v januári 1945 podriadila Hlavnému štábu partizánskeho hnutia a premenovala sa na 2. partizánsku brigádu. Postupne, s príchodom 1. čs. armádneho zboru na územie Slovenska, partizánske skupiny nadväzovali spojenie s jeho veliteľstvom a plnili úlohy podľa jeho rozkazov. Tie jednotky, ktoré prešli front, sa sústreďovali v Poprade pri náhradnom pluku. Po odpočinku, prezbrojení a precvičení dopĺňali poľné brigády, alebo sa sformovali do 4. čs. samostatnej brigády, ktorá vznikla 10. 2. 1945 v Levoči.



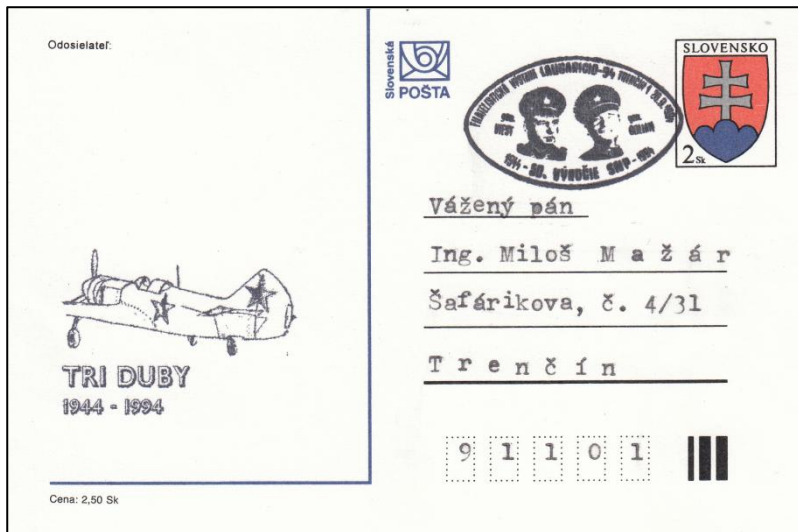
Obrázok 14 Nemecká celistvosť s vojenskou technikou Wehrmachtu, Weissensee 30. 5. 1944



Obrázok 15 Ilustrovaný poštový lístok s dennou pečiatkou Bratislava 29. 8. 1944 (deň začatia SNP) odoslaný do protektorátu Čechy a Morava – cenzúra Wehrmachtu



Obrázok 16 Ilustrovaný poštový lístok s medailou G. B. de Lannuriena a kašet s textom Odhalenie pamätnej dosky G. B. de Lannurienovi – Sklabiňa



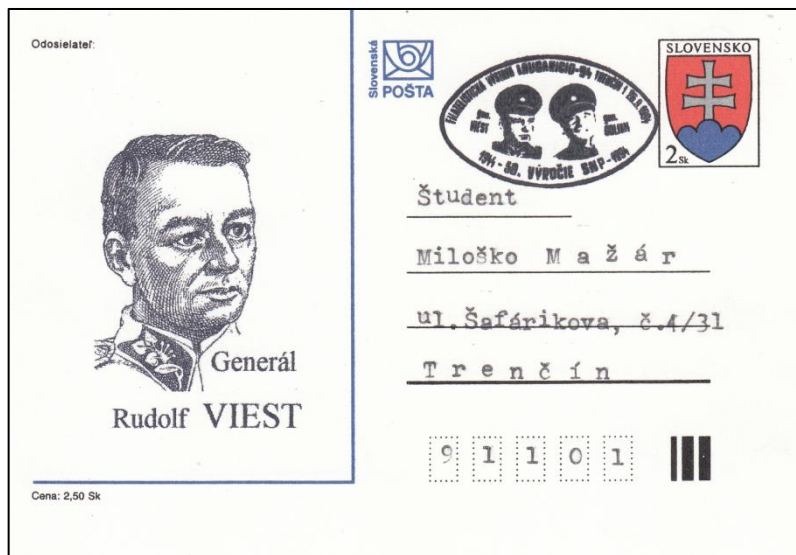
Obrázok 17 Ilustrovaný poštový lístok Tri Duby 1944 – 1994 s príležitostnou pečiatkou gen. Viesta a gen. Goliana Trenčín 26. 9. 1994



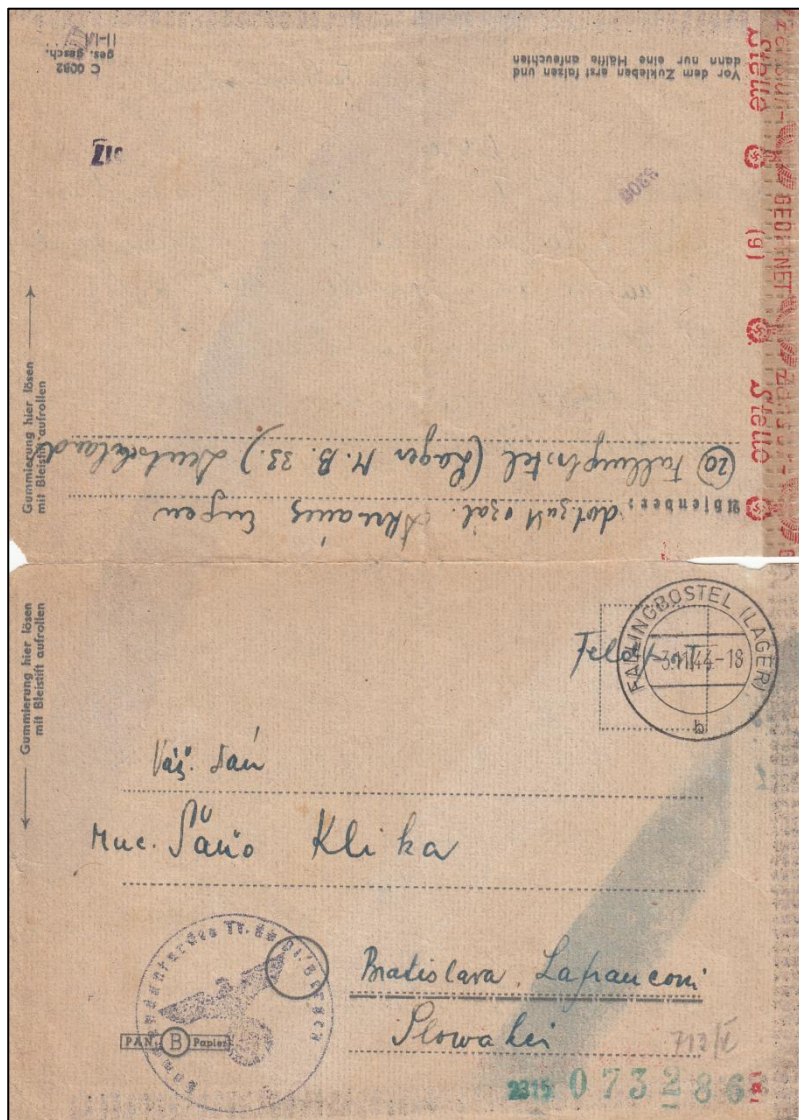
Obrázok 18 Ilustrovaný poštový lístok Pamätník 2. čs. paradesanternej brigády a letcov ČA na Slemä s kašetom 10. výročie Klubu vojenských výsadkárov SR Liptovský Mikuláš 9. 10. 2004



Obrázok 19 Ilustrovaný poštový lístok Generál Ján Golian s príležitostnou pečiatkou Oslavy 50. výročia SNP 29. 8. 1994 Banská Bystrica



Obrázok 20 Ilustrovaný poštový lístok Generál Rudolf Viest s príležitostnou pečiatkou 50. výročie SNP 1944 – 1994 Trenčín 26. 9. 1994



Obrázok 21 Zálepka odoslaná zo zajateckého tábora Stalag XI B – Fallungbostel zajatým dôstoj. zást. v zál. Eugenom Kresáňkom do Bratislavy 3. 11. 1944 – chemická cenzúra

Karpatsko-duklianska operácia a oslobodenie Slovenska v rokoch 1944 – 1945

V lete 1944 sovietske velenie plánovalo útok cez Poloninské Karpaty s pomocným úderom vo smere Sanok – Laborecko – Lupkovský a Ruský priesmyk. Hlavnú úlohu operácie mal vykonať novo vytvorený 4. ukrajinský front. Očakávalo sa, že tohoto útoku, ktorý mal zaistiť vstup na územie Podkarpatskej Rusi sa zúčastní aj 1. čs. armádny zbor v ZSSR. Úspešný postup vojsk ČA v pásme Poľska, ako aj úspešný priebeh útočných operácií v Rumunsku sľuboval preniknutie do maďarskej nížiny. To by vytváralo reálnu možnosť, že nemecké vojská na československom území sa dostanú pod hrozbou obkľúčenia a budú prinútené k ústupu. Za týchto okolností bolo zbytočné podniknúť útok cez Karpaty, ktorý by priniesol ťažké boje v horách a nebezpečenstvo vysokých strát.

Vypuknutie SNP však situáciu zmenilo. Sovietskej velenie na žiadosť predstaviteľov čs. vlády a zahraničného vedenia KSCĽ rozhodlo o poskytnutí pomoci SNP mimo dodávok zbraní aj vysadením organizátorských partizánskych skupín, ale hlavne urýchlením realizácie útočnej operácie cez Karpaty. Operáciu pripravili pod časovým tlakom aj napriek jej vojenskej nevýhodnosti za 4 dni. Jej vykonaním poverili genplk. K. S. Moskalenka a jeho 38. armádu 1. ukrajinského frontu pod velením maršala I. S. Koneva. Pričlenili k nej aj 1. čs. armádny zbor pod velením gen. J. Kratochvíla a 1. gardovú armádu genplk. A. A. Grečka 4. ukrajinského frontu.

Útok 38. armády na pomoc SNP začal 8. 9. 1944 o 6.40 hod. sto dvadsaťpäť minút trvajúcou delostreleckou a leteckou prípravou, na ktorej sa zúčastnili aj čs. delostrelecké oddiely. Po nej vyrazili do útoku strelecké jednotky podporované 50 tankmi a samohybnými kanónmi a prelomili prvé pásmo nemeckej obrany v šírke 10 km. V popoludňajších hodinách sa v druhom slede 38. armády vydal na pochod ku Krosnu aj 1. čs. armádny zbor. Do večera prvého dňa operácie prenikli vojská ČA do hĺbky 6 až 12 km. Na druhý deň však postupujúce jednotky narazili na silný odpor nepriateľa v postaveniach na prvom karpatskom hrebeni. Nemci spôsobili 1. čs. armádemu zboru ťažké straty a jeho postup zastavili. Za chyby pri riadení bojov, ale aj z politických dôvodov, odvolal maršal Konev z funkcie gen. J. Kratochvíla a velením zboru poveril gen. L. Svobodu (obr. 22). Úporné boje pokračovali aj v ďalších dňoch.

Po zastavení postupu 38. armády na hlavnom smere rozhodol genplk. Moskalenko preniesť ťažisko útoku na ľavé krídlo, do priestoru, v ktorom bola zasadená aj 2. čs. samostatná paradesantná brigáda. Tu sa 15. 9. 1944

v bojovej zostave 140. streleckej divízie zapojila do všeobecného útoku a 19. 9. 1944 presunula do Krosna, kde sa sústredila k odletu na Slovensko. Počas bojov 2. čs. samostatnej paradesantnej brigády v priestore Dukly padlo 143 jej príslušníkov, 438 bolo ranených a 49 zostalo nezvestných. Vojská ČA a obe čs. brigády dobyli mesto Duklu 20. 9. 1944. V ďalšom postupe po duklianskej ceste im však bránila dobre opevnená kóta 694 Hyrowa hora. Po ťažkých bojoch sa podarilo otvoriť cestu pozdĺž hlavnej komunikácie k Duklianskemu priesmyku. Hliadka 1. čs. armádneho zboru po svojom postupe 6. 1. 1944 ráno o 6.00 hod. dosiahla ako prvá československú hranicu. Vstup československých jednotiek na územie vlasti sa stal historickým okamžikom, ktorý patrí k významným symbolom. Od tejto chvíle prestal byť 1. čs. armádny zbor zahraničným vojskom. Začínal svoju účasť na priamom oslobodzovaní Československa.

Do konca októbra 1944 dosiahli vojská 38. armády čiaru Glojsce – Ciechania – Svídnicka – Kapišová – Dobroslava – Korejovce – Krajná Bystrá, severne a severozápadne od Nižného Komárnika, a prešli do obrany. Karpatско-duklianska operácia končila. Počas jej trvania viazala značné nemecké sily, čo malo význam nielen pre SNP, ale i pre celkovú situáciu na sovietsko-nemeckom fronte. Navyiac spôsobila Nemcom značné straty živej sily a techniky. Komplikovala spojenie medzi jej armádami v Poľsku a Maďarsku a narušila nemecký tyl. 1. čs. armádny zbor počas operácie utrpel veľké straty živej sily v počte 6 500 mužov, z ktorých padlo asi 1 800. Straty ČA predstavovali 80 000 mužov, z nich padlo približne 19 000.

Oslobodzovanie Slovenska pokračovalo ďalej. V novembri jednotky ČA a 1. čs. armádneho zboru postupne oslobodili Michalovce, Trebišov a ďalšie obce. Dňa 27. 11. 1944 prešla 38. armáda spolu s 1.čs. armádnym zborom ku 4. ukrajinskému frontu, ktorý mal operovať na území Československa. 1. ukrajinský front maršala Koneva pokračoval na smere Varšava – Berlín. Počas decembra postúpili útočiace jednotky na juhu do značnej hĺbky nášho územia až k rieke Hron. Urputné boje na Hrone si vyžiadali na oboch stranách straty na živej sile a bojovej techniky. Na severovýchode a severe územia sa postup spomalil. Východoslovenské mestá Košice, Prešov a Bardejov sa podarilo oslobodiť až v januári 1945. Postup jednotiek sťažovalo najmä zimné počasie so silným vetrom, nízkymi teplotami a množstvom snehu. Najťažšie boje na hornom toku rieky Váh sa zvädzali o Liptovský Svätý Mikuláš – trvali asi dva mesiace a straty, pri ktorých 1. čs. armádny zbor prišiel o 4 536 vojakov, sa porovnávajú s Karpatsko-duklianskou operáciou, pričom sa hovorí o „druhej Dukle“. Koncom marca 1944 sa podarilo oslobodiť aj územie stredného Slovenska v povodí Hrona.

Prekročením Hrona 25. marca 1944 začali vojská 2. ukrajinského frontu maršala R. J. Malinovského Bratislavsko-brniansku operáciu. K oslobodeniu samotnej Bratislavy prišlo 4. 4. 1944 bleskovým obchvatným manévrom jednotiek ČA. V bojoch o mesto padlo 742 sovietskych vojakov, 470 Nemcov a Maďarov a 120 civilistov a došlo k zničeniu viac ako 1 000 domov.

Dňa 4. 4. 1944 vznikla v Košiciach prvá československá vláda. Jej predsedom sa stal Z. Fierlinger, námestníkom K. Gottwald a ministrom obrany gen. L. Svoboda. Velenie 1. armádnemu zboru zverili gen. K. Klapáľkovi.

V apríli 1944 útočiace vojská postupne oslobodili Oravu a Kysuce. Medzi posledné oslobodené obce na Slovensku patrili Čadca, Turzovka, Vysoká nad Kysucou a Makov (2. 5. 1945), čím sa otvorila cesta na Moravu. Boje 1. čs. armádneho zboru v roku 1945 patrili k najťažším bojom na východnom fronte. Dokladom toho sú straty, ktoré zbor utrpel. Od 18. 1. do 10. 5. 1945 prišiel o 7 300 príslušníkov, pričom padlo a zostalo nezvestných skoro 2 500 vojakov. Zbor v roku 1945 oslobodil do 500 slovenských, českých a poľských obcí, pričom bojom prekonal vzdialenosť asi 400 km a prelomil 14 nepriateľských obranných postavení. Za svoje úspechy 1. čs. armádný zbor a jeho vojaci dostali najvyššie pocty a vyznamenania.



Obrázok 22 Ilustrovaná celistvosť s príležitostnými známkami gen. L. Svobodu – 25. výročie bojov pri Dukle s príležitostnou pečiатkou Trenčín 11. 6. 1970

Vojenské operácie v Európe v roku 1945

Spojenecké jednotky operujúce na západnom fronte vykonali 3. 1. 1945 protiútok na postavenia nemeckých vojsk v Ardenách. Nemecké vojská utrpeli 26. 1. 1945 porážku (obr. 23).

Britský premiér W. Churchill požiadal J. V. Stalina, aby ČA začala operácie na „záchranu“ britsko-amerických vojsk, ktorým vo Francúzsku hrozilo zničenie. Stalin žiadosti vyhovel a ČA spustila ofenzívu 12. 1. 1945 na Visle a 13. 1. 1945 vo Východnom Prusku. Vojská 1. bieloruského frontu spolu s 1. poľskou armádou oslobodili 17. 1. 1945 Varšavu, Lodž a Krakov.

V dňoch 4. 2. – 11. 2. 1945 sa uskutočnila Jaltská konferencia za účasti J. V. Stalina, F. D. Roosevelta a W. Churchilla (obr. 24). Jej účastníci sa dohodli na rozdelení Nemecka na zóny, pričom jednu zónu prideliť aj Francúzsku. Otázka hraníc Poľska zostala v podobe dohody z Teheránu. Jaltská konferencia býva často vnímaná ako delenie sfér vplyvu medzi veľmocami a zárodok studenej vojny.

Vojská 2. ukrajinského frontu oslobodili 13. 2. 1945 Budapešť. Za zmienku stojí skutočnosť, že Spojenci a Maďarsko už 20. 1. 1945 v Moskve podpísali prímerie.

Vo februári 1945 štáb 4. ukrajinského frontu pripravil novú útočnú operáciu pod názvom „Ostravská“. Jej ťažiskom bol útok 38. a 1. gardovej armády na pravom krídle frontu na poľskom území v priestore Bialsko-Biala vo smere Fryštát – Místek – Olomouc. Cieľom operácie bolo zabrániť Nemcom vo využívaní surovínovej a priemyselnej základne Ostravska. Jej druhá fáza sa začala 24. 3. 1945. Do bojov sa zapojila aj 1. čs. samostatná tanková brigáda veliteľa mjr. V. Janka so 65 tankmi a práporom samopalníkov. Útok na samotnú Ostravu začal 26. 4. 1945. Most cez rieku Ostravicu zachránil M. Sýkora, ktorý za cenu svojho života zneškodnil nálože pod mostom. Cez most prešiel prvý tank 1. čs. samostatnej tankovej brigády s vodičom vojakom S. Hrochom. Ostrava bola oslobodená 30. 4. 1945.

Americké vzdušné sily uskutočnili 14. 2. 1945 bombardovanie Prahy 62 lietadlami B-17, pri ktorom zhodili 152 ton bômb. Zahynulo pri ňom 700 osôb a 1184 bolo ranených. Bombardovanie Prahy sa opakovalo 25. 3. 1945, keď 500 lietadiel typu B-17 a B-24 v troch vlnách zhodilo spolu 12 tisíc bômb. Zahynulo 370 osôb, 417 bolo zranených a ťažko boli poškodené ČKD Praga, Libeň, Vysočany, Kbely a Letňany. V ďalších dňoch americké vzdušné sily bombardovali aj Kralupy nad Vltavou, Neratovice, České Velenice, České Budejovice a Cheb. Koncom apríla 1945 prišlo k bombardovaniu Ústí

nad Labem a Plzne. I tieto nálety si vyžiadali množstvo obetí a spôsobili veľké materiálne škody.

Americká 9. tanková divízia po odstránení náloží trhavín, ktoré tam pri ústupe uložili Nemci, obsadila 7. 3. 1945 most pri Remagene. Most sa však pre zaťaženie a po leteckom bombardovaní 17. 3. 1945 zrútil.

Britské jednotky 21. skupiny armád maršala B. Montgomeryho prekročili 23. 3. 1945 Rýn pri meste Wesel, americké jednotky pri meste Oppenheim.

Od februára 1945 postupne dochádzalo k oslobodzovaniu jednotlivých krajín – 4. 2. 1945 Belgicko, 31. 3. 1945 Poľsko a 4. 4. 1945 Maďarsko.

V apríli 1945 W. Churchill vydal rozkaz na vypracovanie plánu „Nepredstaviteľný“ na rýchly úder proti ČA v prípade, že prenikne ďalej na západ ako určovali dohody z Jalty. Na tejto operácii sa malo podieľať 47 britsko-amerických divízií a 10 – 12 divízií Wehrmachtu, ktoré boli v oblasti Schleswig-Holstein a v južnom Dánsku. Počítal aj s účasťou Poľska a Maďarska. Úder proti ZSSR mal začať 1. 7. 1945. Len rýchla Berlínska operácia a dobytie Berlína tomu zabránili.

Dňa 12. 4. 1945 zomrel prezident USA F. D. Roosevelt. Novým prezidentom sa stal H. S. Truman (obr. 25).

Na území Talianska vypuklo 25. 4. 1945 národné povstanie. Do ofenzívy spojencov a partizánov sa zapojili aj Slováci, ktorí dezertovali od 2. slovenskej technickej divízie. V bojoch padlo aj 128 Slovákov. Talianski partizáni zajali 27. 4. 1945 pri dedine Dongo pri jazere Como B. Mussoliniho aj s jeho milenkou C. Petacciovou a 16-členným sprievodom pred ich odletom do Švajčiarska. Na druhý deň, 28. 4. 1945, ich popravili a telá vystavili na námestí Piazzale Loreto v Miláne. V Caserte potom 29. 4. 1945 podpísali bezpodmienečnú kapituláciu nemeckých vojsk v Taliansku.

Vojská 1. bieloruského frontu maršala G. K. Žukova, 2. bieloruského frontu maršala K. K. Rokossovského, 1. ukrajinského frontu maršala I. S. Koneva, 3. údernej armády gen. V. I. Kuznecova, 150. streleckej divízie gen. Pereveretkina a jej 79. strelecký prápor začali 16. 4. 1945 Berlínsku útočnú operáciu. Na strane ČA a 1. poľskej armády sa bojov zúčastnilo 2 062 200 vojakov, 6 250 tankov, 7 500 lietadiel, 41 600 diel, na strane Wehrmachtu 766 750 vojakov, 1 519 bojových vozidiel, 2 224 lietadiel, 9 303 diel. ČA dokončila 24. 4. 1945 obkľúčenie Berlína a 2. 5. 1945 sa ho aj zmocnila. Pre akt dobytia Reichstagu rozdali každej divízii po jednej zástave, spolu 9 zástav. Prvú zástavu vztýčil na Reichstagu 30. 4. 1945 vojak A. Ismailov. V ten istý deň o 20.00 hod. rtm. M. Minin zo skupiny kpt. Makova umiestnil zástavu na sochu bohyne Víťazstva. Vojnový fotograf por. J. Chaldej 2. 5. 1945 vyfotil skupinu, ktorá vztýčila červenú zástavu na Reichstagu. Tvorili

ju por. A. Berest, seržant M. Jegorov, seržant M. Kantaria a vojak A. Kovaljov (obr. 26). Ide o jednu z najpamätnejších snímok, ktoré zaznamenávali pre históriu udalosti 2. svetovej vojny. Ríšsky vodca A. Hitler spáchal 30. 4. 1945 samovraždu. Počas operácie padlo 78 291 vojakov ČA a 274 184 ich bolo ranených. Prišla o 2 000 tankov a 500 lietadiel. 1. poľská armáda stratila 2 825 vojakov, 6 067 ich bolo ranených. Nemecké straty predstavovali 458 080 padlých a do zajatia psa dostalo 479 298 vojakov.

Dňa 25. 4. 1945 sa stretli sovietske a americké vojska na rieke Labe pri Torgau (obr. 27). Vo Francúzsku došlo k zatknutiu maršala Pétaina. V San Franciscu sa 25. 4. 1945 uskutočnilo ustanovujúce zasadanie Organizácie spojených národov.

V apríli 1945 sa z Bavorska do Čiech prebojovali vojská 3. americkej armády pod velením gen. G. S. Pattona. Plzeň a západné Čechy americké jednotky oslobodili 6. 5. 1945. Podľa americko-sovietskej dohody gen. Patton už ďalej na východ pokračovať nemohol.

Približujúci sa front povzbudil českých vlastencov v niekoľkých mestách k ozbrojenému povstaniu proti okupantom (začiatkom mája v Plerove, Nymburku, Poděbradoch, Rakovníku atď.). Do povstania vstúpila aj Praha – 5. 5. 1945 sa začalo Pražské povstanie (obr. 28). Na jeho čele stála Česká národná rada s predsedom J. Smrkovským. Povstaniu velil gen. K. Kutlvašr. Nedostatočná výzbroj a neskúsenosť povstalcov v boji s nemeckými jednotkami viedli k tomu, že na pomoc im museli prísť jednotky ČA operujúce na území Nemecka. Do Prahy prišli 1. tanková armáda gen. P. S. Rybalkova a 2. tanková armáda gen. D. D. Leljušenka, aby 9. 5. 1945 ukončili okupáciu Prahy. V dňoch 6. 5. – 11. 5. 1945 sa v súčinnosti s 2. a 4. ukrajinským frontom uskutočnila Pražská operácia zameraná na likvidáciu skupiny armád Stred maršala F. Schörnera.

Začiatok mája sa niesol v znamení porážok nemeckých vojsk na viacerých miestach európskeho bojiska. V Remeši akt bezpodmienečnej kapitulácie nemeckých vojsk podpísali 7. 5. 1945 genplk. A. Jodl a gen. W. B. Smith za účasti gen. I. A. Susloparova (bez splnomocnenia na podpis) a genmjr. F. Seveza ako svedka (obr. 29). Nemci chceli dielčimi kapituláciami dosiahnuť to, aby nemuseli kapitulovať pred predstaviteľmi ČA. Na žiadosť J. V. Stalina sa akt podpisu bezpodmienečnej kapitulácie nacistických vojsk zopakoval v neskorých večerných hodinách 8. 5. 1945 tiež v Berlíne-Karlshorste. Za porazené nacistické Nemecko akt kapitulácie podpísali maršal W. Keitel, admirál H. G. Friedeburg a za Luftwaffe gen. H. J. Stumpff. Za ZSSR akt podpísal maršal G. K. Žukov, za USA gen. C. A. Spaatz, za Veľkú Britániu

maršal lord A. Tedder a za Francúzsko gen. J. de Lattre de Tassigny. Prítomný bol aj gen. I. A. Susloparov (obr. 30).

Vojnové operácie v Európe sa skončili až na menšie strety, keď nemeckí velitelia nerešpektovali podpísanú kapituláciu. Jednotky Wehrmachtu a SS v snahe ustúpiť do amerického pásma demarkačnej línie zostali v kotle pri Slivici, Milíne a Březnici v sile asi 7 000 mužov (obr. 31). Jednotkám velil gen. C. von Puckler Burkhaus. Na likvidácii nemeckých jednotiek sa podieľali skupiny českých partizánov a revolučné gardy za účasti útvarov troch ukrajinských frontov a XII. zboru americkej armády. Nemci podpísali kapituláciu v rakovníckom mlyne v nočných hodinách 12. 5. 1945. Pri tejto poslednej akcii II. svetovej vojny na území Československa zahynulo 60 vojakov ČA, 13 partizánov, 1 000 Nemcov a 6 000 ich padlo do zajatia. Gen. C. von Puckler Burghaus spáchal samovraždu zastrelením.

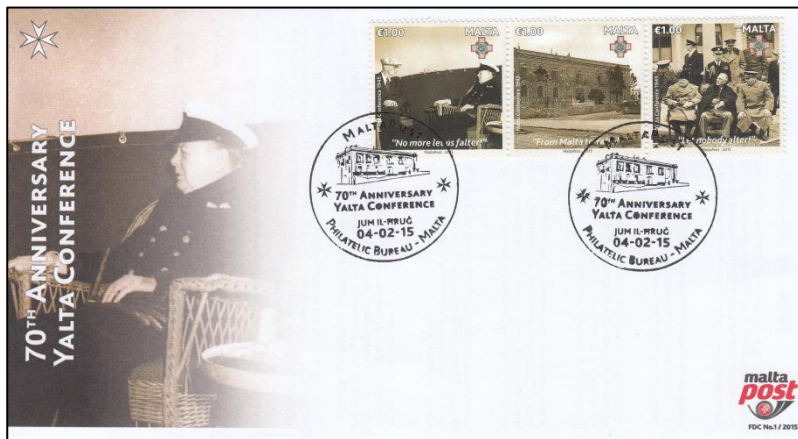
Po skončení vojnových operácií v západnej Európe sa začala operácia Kancelárska spinka (Paperclip), ktorá z amerických a britských zajateckých táborov prednostne vyberala expertov z oblasti raketovej techniky (medzi inými i W. von Brauna) a expertov na vývoj a výrobu zbraní. Zvlášť boli prevzatí nemeckí generáli a vyšší dôstojníci na vyťaženie pre oblasť taktiky bojov jednotlivých druhov vojsk, ale aj vedci z oblasti jadrovej fyziky, medicíny, chémie a iných vedných odborov participujúci na vývoji a výrobe chemických a biologických prostriedkov hromadného ničenia.

Ukončenie 2. svetovej vojny vyvolalo návrat utečencov z celej Európy domov zo štátov odkiaľ boli v dôsledku vojnových udalostí vyst'ahovaní, vyhnaní alebo odvlčení na nútené práce do Nemecku a Nemcami okupovaných štátoch (obr. 32).

V Postupime sa 7. 7. 1945 za účasti J. V. Stalina, H. Trumana, W. Churchilla, ktorého po prehratých voľbách nahradil C. Attlee, uskutočnila Postupimská konferencia. Jej účastníci podpísali 2. 8. 1945 Postupimskú dohodu o rozdelení Nemeckej ríše a povojnovom vybudovaní zničenej Európy.



Obrázok 23 FDC Belgicka k 60. výročiu bitky o Ardény – Bruxelles 3. 11. 2004



Obrázok 24 FDC Malty k 70. výročiu konferencie na Jalte – Malta 4. 2. 2015



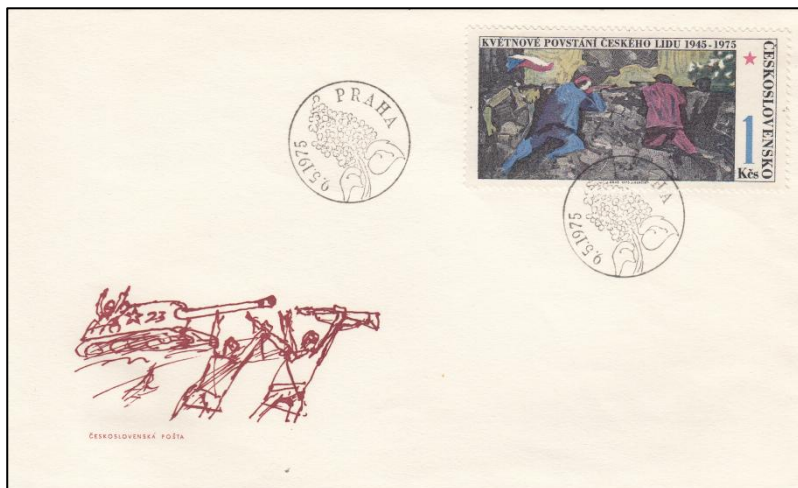
Obrázok 25 FDC USA s prezidentom Harrym S. Trumanom
– Independence. MO 8. 5. 1973



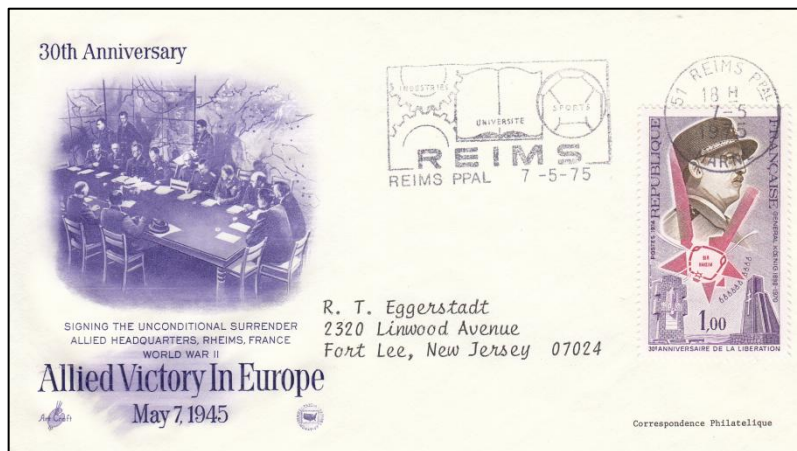
Obrázok 26 FDC Ruska k sviatku Víťazstva 9. 5. 1945 – Moskva 5. 3. 1992



Obrázok 27 FDC USA vydaná pri príležitosti 50. výročia stretnutia vojsk USA a ČA pri Torgau na rieke Labe



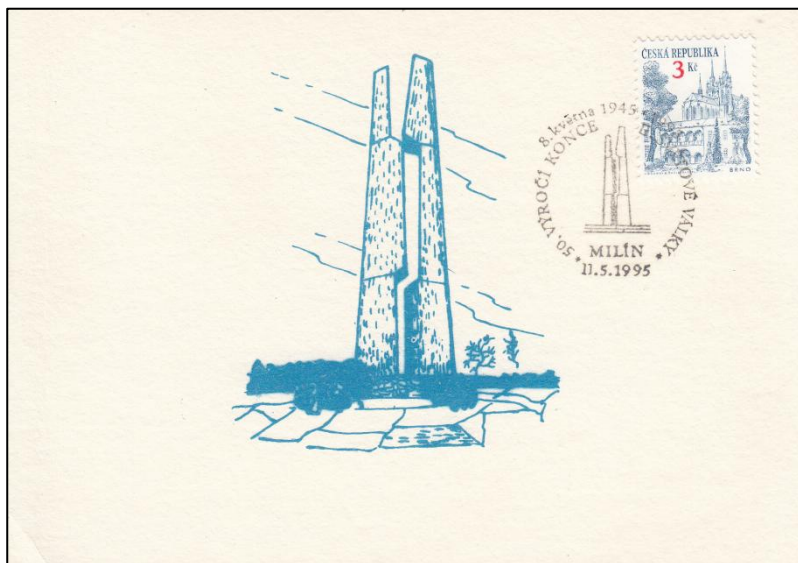
Obrázok 28 FDC Československej pošty k 30. výročiu Májového povstania českého ľudu 1945 – Praha 9. 5. 1975



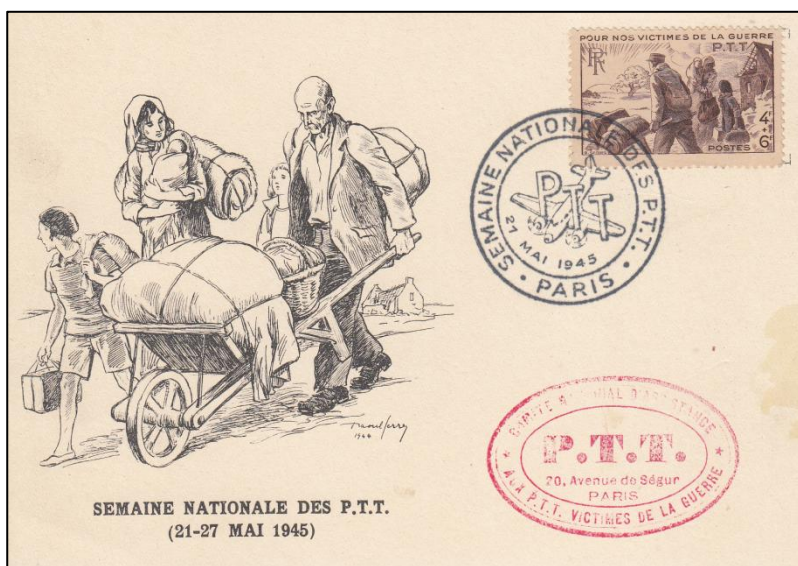
Obrázok 29 Francúzsko – podpis predbežnej kapitulácie nacistických vojsk 7. 5. 1945 v Remeši – Reims 7. 5. 1975



Obrázok 30 FDC Ruska vydaná pri príležitosti 70. výročia víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne 1941 – 1945 a podpisu kapitulácie nacistického Nemecka – Moskva 5. 5. 2015



Obrázok 31 Ilustrovaný poštový lístok s príležitostnou pečiatkou Milín 11. 5. 1995



Obrázok 32 Francúzsky ilustrovaný poštový lístok s príležitostnou známkou a pečiatkou Paríž 21. 5. 1945

Vojenské operácie v severnej Afrike v rokoch 1940 - 1943

Vojenské operácie v Afrike začali na dvoch miestach. Na severe v líbyjsko-egyptskej oblasti a na východe v oblasti habešsko-somálskej (obr. 33), súčasne s vojnou v západnej Európe.

Talianse vojská vtrhli 13. 9. 1940 do Egypta a dosiahli Sidi Barrani. Odtiaľ začali postupovať na hlavné britské pozície pri Marsa – Matrúh. Britské jednotky však útok zastavili a po prechode do protiofenzívy prenikli hlboko na územie obsadené Talianmi. Začiatkom januára 1941 Briti obsadili Bardiu v Líbyi a 19. 1. 1941 začali útok na Eritreu. Talianka posádka sídliaca v Tobruku 22. 1. 1941 kapitulovala. Britské jednotky začali 24. 1. 1941 útok na Habeš.

V Tripolise sa 11. 2. 1941 vylodil nemecký Afrika-Korps pod velením poľného maršala E. Rommela, ktorý pozostával z 15. a 21. pancierovej divízie a z 90. ľahkej pešej divízie. K nemeckému Afrika-Korpsu sa pridalo 6 talianskych peších divízií a 1 tanková divízia. Toto zoskupenie vojsk začalo 24. 3. 1941 útok na severoafrický prístav Tobruk. Na obkľúčenom území sa bránili britské a austrálske jednotky (obr. 34). Britské vojská spustili 18. 11. 1941 ofenzívu v Líbyi a 8. 12. 1941 Tobruk oslobodili.

Na obrane Tobruku sa podieľala aj poľská Samostatná brigáda karpatských strelcov pod velením div. gen. S. Kopaňského (obr. 35). Brigáda vystriedala v októbri britské a austrálske jednotky. V rámci tejto brigády pôsobil aj 11. čs. peší prápor – Východný, ktorému velil pplk. K. Klapálek. Prápor mal 643 mužov, z ktorých padlo 14 príslušníkov. V bojoch o Tobruk v operácií Crusader padol voj. F. Adámek (obr. 36) a škt. P. Řítky (obr. 37). Zo Slovákov padli P. Dušička, J. Kapusta, A. Friedmann, V. Krakovský, V. Mesároš, MUDr. E. Reichenthal a K. Weiner. 11. čs. peší prápor – Východný bol 24. 4. 1942 zreorganizovaný na 200. čs. ľahký protiletadlový pluk.

Poľný maršal Rommel začal 26. 5. 1942 prekvapujúcim útokom na severný a stredný úsek britskej obrany u Gazaly novú ofenzívu. Obišiel mŕnové polia pri Bir Hakeim a zničil anglickú brigádu. W. Churchill vo svojich pamätiach pomenoval deň 13. 6. 1942 ako „Čiernu sobotu“. Rommelove vojská zničili Britom všetky nasadené tanky, zostalo im len 65, ktoré unikli.

Nemci 21. 6. 1942 opäť dobyli Tobruk a 30. 6. 1942 prenikli do Egypta k El Alameinu. V júli 1942 stáli prakticky pri prístupoch k hlavným obývaným egyptským časťam v nílskej delte. Briti do funkcie hlavného veliteľa vojsk vymenovali gen. H. Alexandra. Velením nad 8. armádou poverili gen. B. L. Montgomeryho.

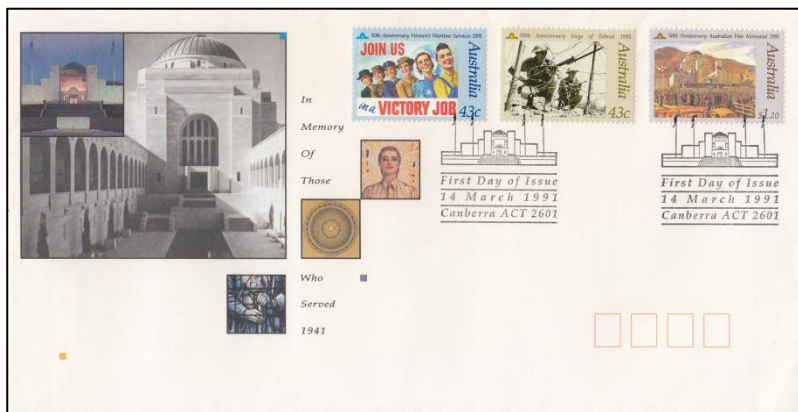
Nemci v oblasti El Alameinu vytvorili silne opevnenú obrannú líniu. Išlo o 60 km opevnených bodov spojených ostnatým drôtom a mínovými poľami. Britská 8. armáda pod velením gen. B. L. Montgomeryho sa skladala z 10 divízií, z toho 5 anglických a 5 imperiálnych, doplnených o 50 000 mužov. Jej výzbroj tvorili americké tanky Sherman a ťažké tanky Grant v počte 1 100, z toho 400 ťažkých. 200. čs. ľahký protiletadlový pluk mal k 1. 8. 1942 1 266 vojakov.

Britský útok sa začal 19. 10. 1942 sústredeným leteckým a delostreleckým bombardovaním. V noci z 23. na 24. 10. 1942 začala britská ofenzíva 4 divíziami pechoty pod delostreleckým krytím proti severnému krídlu Afrika-Korpsu pri El Alameine. Druhý útok vykonali tanky a prenikol hlbšie ako prvý útok. Maršal Rommel v tom čase dovolenkoval v Európe a na bojisko sa vrátil večer 25. 10. 1942. V bojoch na začiatku novembra 1942 stratili nemecko-talianske expedičné zbory podstatnú časť tankov, väčšinu svojho delostrelectva a 29 000 padlých a ranených. Do zajatia padlo 30 000 vojakov. Maršal Rommel stiahol svoje jednotky do El Agheily, odkiaľ začal ďalší postup do Tuniska. Cestu sa mu snažili zahatať oddiely Slobodného Francúzska pod velením gen. J.-P. Leclerca, ktoré nastúpili pochod od Čadského jazera cez Saharu a spojili sa na juh od Tripolisu, no neúspešne. Prístav Tripolis obsadila 8. armáda a premenila ho na veľkú zásobovacu základňu pre ďalšie operácie v Tunisku.

Briti 13. 11. 1942 obsadili Tobruk a 20. 11. 1942 aj líbyjské Bengázi. 200. čs. ľahký protiletadlový pluk sa 31. 12. 1942 opäť presunul do Tobruku a stal sa súčasťou 17. protiletadlovej brigády a 28. 3. 1943 sa začlenil do britskej 4. protiletadlovej brigády. Už 7. 4. 1943 ho vystriedala jednotka z Južnej Afriky a prístav Tobruk opustil. Začiatkom júla 1943 odplávalo z prístavu v Alexandrii na lodi Mauretánia 1 326 príslušníkov 200. čs. ľahkého protiletadlového pluku do Veľkej Británie.

V rámci operácie Torch sa 8. 11. 1942 uskutočnilo vylodenie amerických expedičných síl v severnej Afrike v Casablance a Orane. Operácii velil gen. D. D. Eisenhower (obr. 38). Západnej časti vylodenia v Maroku velil gen. G. S. Patton (obr. 39). V Alžírsku sa vylodili časti dvoch amerických divízií a zaznamenali nepatrný odpor. Avšak pri príchode britských lodí 9. 11. 1942 francúzske pobrežné batérie zahájili paľbu. V Orane sa vylodila jedna americká divízia a časť tankovej divízie. Francúzske loďstvo sa bránilo a zasiahlo dve americké lode. Velitelia vichistických vojsk v severnej Afrike gen. A. Juin a admirál F. Darlan sa však 10. 11. 1942 vzdali Američanom.

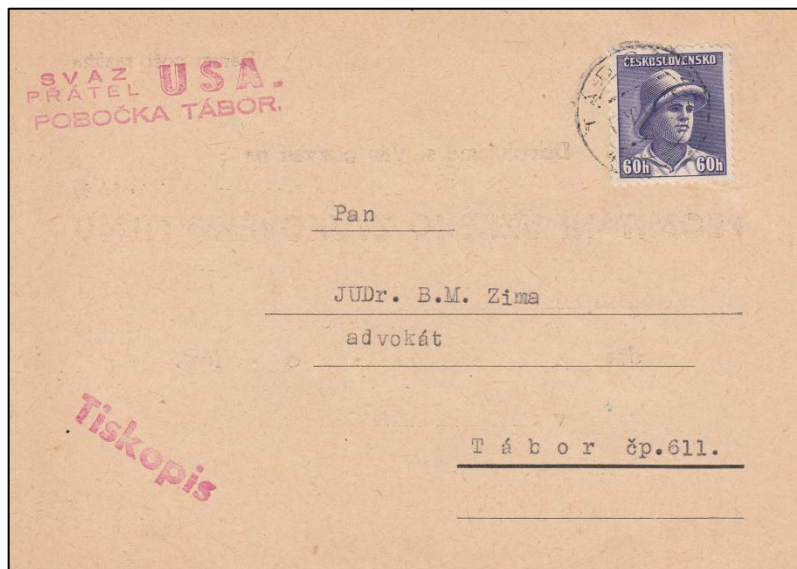
Dňa 24. 5. 1943 sa uskutočnilo rokovanie gen. Ch. de Gaulla a gen. H. Girauda o vytvorení ústrednej správy vo francúzskej severnej Afrike.



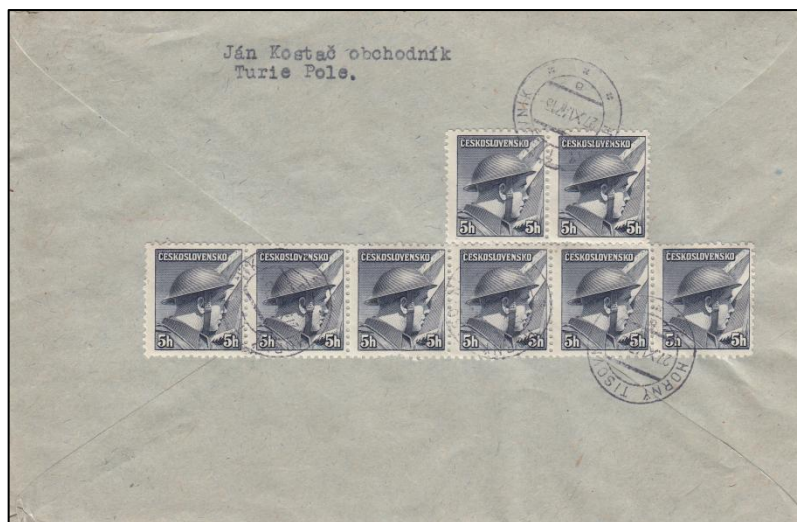
Obrázok 34 FDC Austrálie k 50. výročiu víťazstva pri Tobruku – Camberra 14. 3. 1991



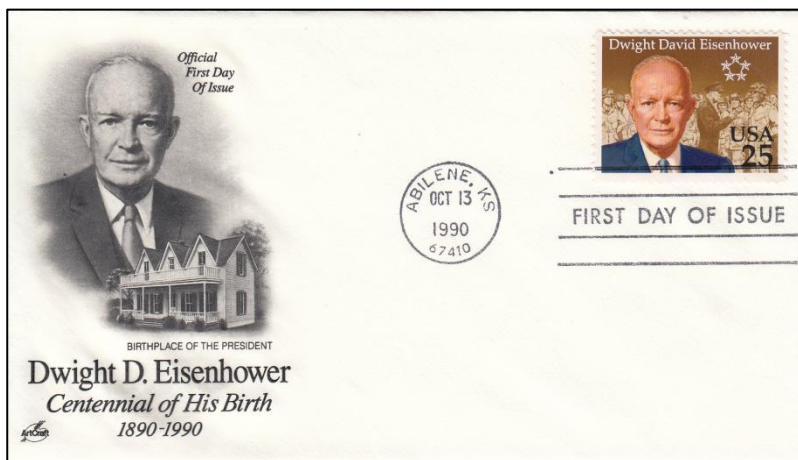
Obrázok 35 FDC Poľska venovaná gen. S. Kopanskiemu, veliteľovi Brigády karpatských strelcov pri obrane Tobruku, 50. výročie obrany Tobruku – Varšava 10. 12. 1991



Obrázok 36 Poštový lístok s poštovou známkou
voj. František Adámek – Tábor 20. 6. 1947



Obrázok 37 R-list so známkami špkt. Pravoslav Řítky
– Horný Tisovnik 27. 11. 1947



Obrázok 38 FDC USA s gen. Dwightom D. Eisenhowerom
– Abilene. KS 13. 10. 1990



Obrázok 39 FDC Belgicka s gen. Georgeom S. Pattonom Jr.
– Bruxelles 28. 10. 1957

Vojenské operácie v Tichomorí 1941 – 1945

W. Churchill a F. D. Roosevelt podpísali 11. 8. 1941 Atlantickú chartu (obr. 40). Zväz 6 japonských lietadlových lodí bez vyhlásenia vojny napadol 7. 12. 1941 americkú námornú základňu Pearl Harbor na Havajských ostro-

voch (obr. 41). Útok na Pearl Harbor spôsobil, že už 8. 12. 1941 USA a Veľká Británia vypovedali Japonsku vojnu a Američania zároveň zvýšili tempo výroby vojnovnej techniky (obr. 42). Za koordinátora operácií v Európe a Tichomorí určili gen. G. C. Marshalla (obr. 43) a za veliteľa tichomorského loďstva vymenovali admirála Ch. W. Nimitza (obr. 44). Vojnu nacistickému Nemecku a fašistickému Taliansku USA vyhlásili 11. 12. 1941.

Japonci postupne obsadili ostrov Guam, Malajziu, Borneo, Hongkong, Singapur, Filipíny, Papuu-Novú Guineu a ďalšie ostrovy a štáty v tichomorskej oblasti. Z Filipín museli evakuovať veliteľa gen. D. MacArthura, ktorého v marci 1942 menovali veliteľom Spojeneckých vojsk v JZ Tichomorí (obr. 45). Po bitke o Bataan (v januári až apríli 1942) približne 76 000 filipínskych a amerických zajatcov (vrátane 7 Čechov) absolvovalo „Bataanský pochod smrti“ na základňu Camp O'Donnell pri meste Capas v dĺžke asi 100 km, pri ktorom ich niekoľko tisíc prišlo o život. Posledné miesto odporu na Filipínach ostrov Corregidor kapituloval 6. 5. 1942 (obr. 46) a Japonci zajali 11 000 vojakov.

Veľká námorná bitka sa uskutočnila pri ostrove Midway od 4. 6. do 7. 6. 1942 a zmenila pomer síl v Tichomorí v prospech USA. ZSSR a USA podpísali 11. 6. 1942 vo Washingtone dohodu o vzájomnej pomoci vo vojne proti agresii. Došlo k zhode o nutnosti vytvorenia druhého frontu v Európe, otvorenie ktorého USA a Veľká Británia pre iné strategicko-politické priority odďaľovali až do 6. 6. 1944.

Aj Austrália bola nútená odraziť japonskú inváziu pri Gona na severnom pobreží Papuy-Novej Guiney v júni 1942. Austrálčania bojovali v otrasných podmienkach počas štyroch mesiacoch, aby zabránili Japoncom obsadiť Port Moresby, hlavnú austrálsku základňu v Papuy-Novej Guiney. Najpriamejšiu cestu cez drsnú džungľu tvoril 96 km dlhý pralesný chodník Kokoda Track. Počas bojov padlo viac ako 600 Austrálčanov a asi 1600 bolo ranených. Bojujúcich vojakov podporovali ako nosiči domorodí obyvatelia (obr. 47).

Americká armáda na princípe anglického airgrafu zriadila poštovú službu V-Mail Service. Napísaný list odfotili a mikrofilm odoslali do USA. Z neho na fotografickom papieri vyvolali nový s rozmermi 10,7 x 13,2 cm (60 % veľkosti pôvodného listu) a odoslali adresátovi v malej obálke označenej WAR & NAVY DEPARTMENTS V-MAIL SERVICE (obr. 48).

Americká námorná pechota sa po urputných bojoch dostala 7. 8. 1942 na ostrov Guadalcanal na Šalamunových ostrovoch. V bojoch proti Japoncom v bitke o Henderson Field na Guadalcanale a pri obrane prístávacej plochy letiska padlo 1 749 mužov z 3 000 príslušníkov námornej pechoty. Rok 1942 bol pre americké vojská v bojoch proti Japoncom úspešný (obr. 49).

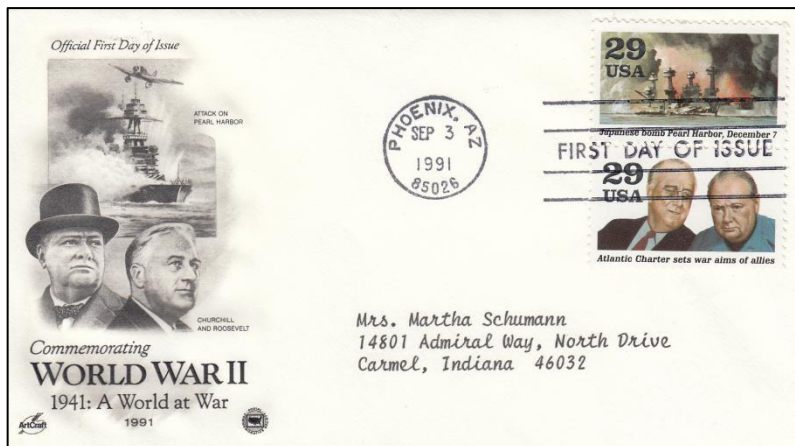
Príslušníci 2. práporu 28. pluku 5. námornej divízie americkej námornej pechoty sa zúčastnili bitky o ostrov Iwo Jima 16. 2. – 26. 3. 1945. Ostrov bránilo 22 060 japonských vojakov, ktorým velil gen. T. Kuribajaši. Na japonskej strane počas bojov padlo 21 703 a do zajatia sa dostalo 108 vojakov. Američania, ktorí nasadili do bojov 110 000 vojakov, stratili 6 829 mužov a zranenie utrpelo 19 189 vojakov. Medzi prvými padol seržant námorného delostrelectva J. Basilone (obr. 50). Vyznamenali ho ako jediného príslušníka námornej pechoty Medailou cti (Medal of Honor), Námorným záslužným krížom (Navy Cross) a Medailou Purpurové srdce (Purple Heart Medal). V skupine, ktorá vztyčovala na vrchu Suribači americkú zástavu, bol aj seržant Michael Strank, rodák z Jarabiny, ktorý padol 1. 3. 1945 (obr. 51). Je pochovaný na Arlingtonskom národnom cintoríne.

Veľmi ťažké boje zvädzali americké jednotky od marca do júna 1945 aj o ostrov Okinava. Vylodenie za účasti anglických, kanadských, austrálskych a novozélandských plavidiel sa uskutočnilo 1. 4. 1945 v sile 60 000 vojakov, ktorí vytvorili bez boja predmostie 13 km široké a zasahujúce do hĺbky 5 km (obr. 52). Boje trvali 82 dní a pre fanatický odpor Japoncov museli Američania používať aj plameňomety. Japonci ničili americké lode na mori a zo vzduchu technikou kamikadze, pričom potopili 2 lietadlové lode, medzi nimi aj USS Enterprise. Američania 7. 4. 1945 potopili vlajkovú japonskú bojovú loď Jamato, ktorá držala primát najväčšej lode sveta.

V júli 1945 úspešne prebehol test projektu Manhattan. Americký prezident H. Truman nariadil použitie atómových zbraní proti Japonsku. Hlavné dôvody ich použitia boli záchrana amerických životov a akt pomsty. Dňa 6. 8. 1945 o 8.15 hod. americký bombardér Boeing B-29 Superfortress Enola Gay zhodil atómovú bombu Little Boy o sile 13 KT TNT na Hirošimu (obr. 53). Bomba zničila všetko v okruhu 1,6 km. Zahynulo 70 – 80 tisíc ľudí a ďalších 70 000 bolo zranených. ZSSR 8. 8. 1945 vypovedal vojnu Japonsku. Druhú atómovú bombu Fat Man o sile 21 KT TNT zhodilo americké letectvo 9. 8. 1945 o 11.01 hod. na mesto Nagasaki. Okamžite pritom zahynulo 40 000 obyvateľov a spolu asi 75 000.

Boje sa skončili 18. 8. 1945 po kapitulácii Japonska. Akt kapitulácie podpísali v Tokijskom zálive na lodi USS Missouri 2. 9. 1945 o 9.02 hod. Za Japonsko ju podpísali minister zahraničných vecí M. Shigemitsu a NGŠ gen. Y. Umezu, za Spojencov gen. D. MacArthur a admirál Ch. Nimitz za USA, admirál Sir B. Fraser za Veľkú Britániu, gen. K. Derevianko za ZSSR a ďalší zástupcovia z krajín Spojencov. Kolaps Japonska urýchlil postup ČA proti Kwantunskej armáde v Mandžusku.

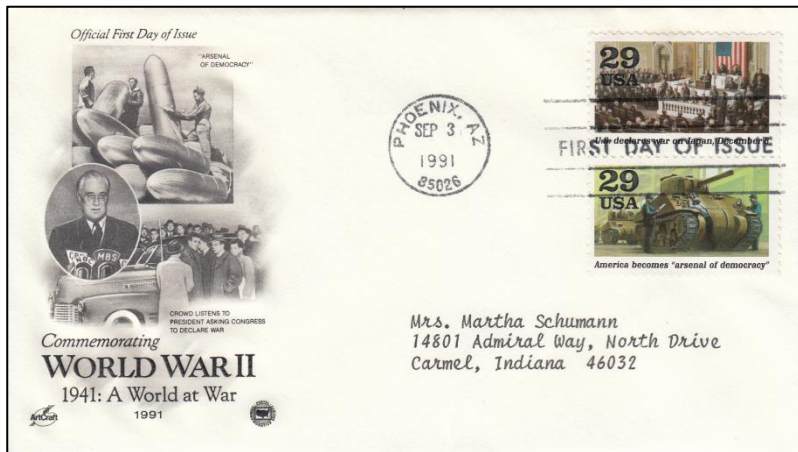
Boje v Tichomorí si vyžiadali životy 157 938 amerických vojakov a 2 889 nezvestných, ktorí boli vyhlásení za mŕtvych, 27 465 ich padlo do zajatia, pričom 11 007 z nich zahynulo. Zranených bolo 248 316 vojakov. Britské straty predstavovali 52 000 mŕtvych, 12 000 ich zahynulo v zajatí. Japonské straty dosiahli počet 2 133 915, z toho 580 000 civilov. Pri okupácii Kórey zahynulo 378 000 obyvateľov.



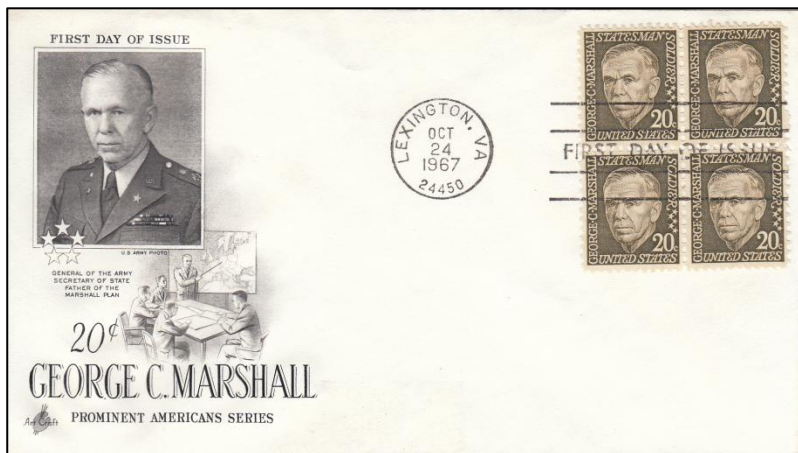
Obrázok 40 FDC USA venovaná podpisu Atlantickej charty 11. 8. 1941 a útoku na Pearl Harbor 7. 12. 1941 – Phoenix. AZ 3. 9. 1991



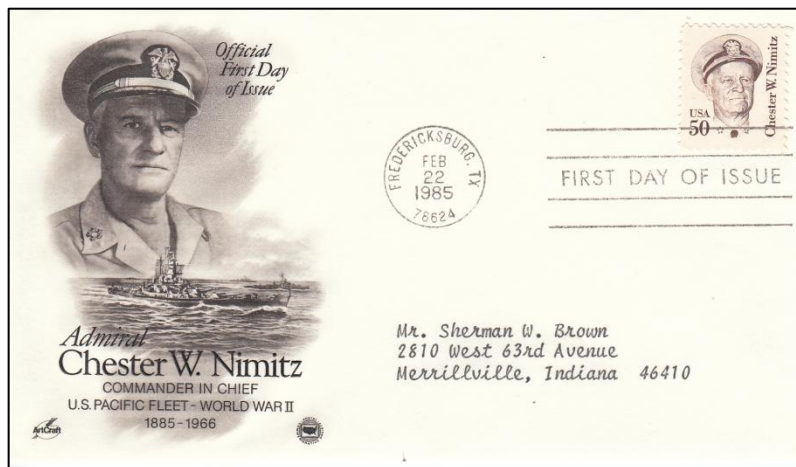
Obrázok 41 FDC Pearl Harbor – japonské bombardovanie Pearl Harbor 7. 12. 1941 – Dubuque Iowa 28. 9. 1944



Obrázok 42 FDC USA – Franklin D. Roosevelt vyhlásil 8. 12. 1941 vojnu Japonsku a USA zvýšili tempo výroby vojrovej techniky – Phoenix, AZ 3. 9. 1991



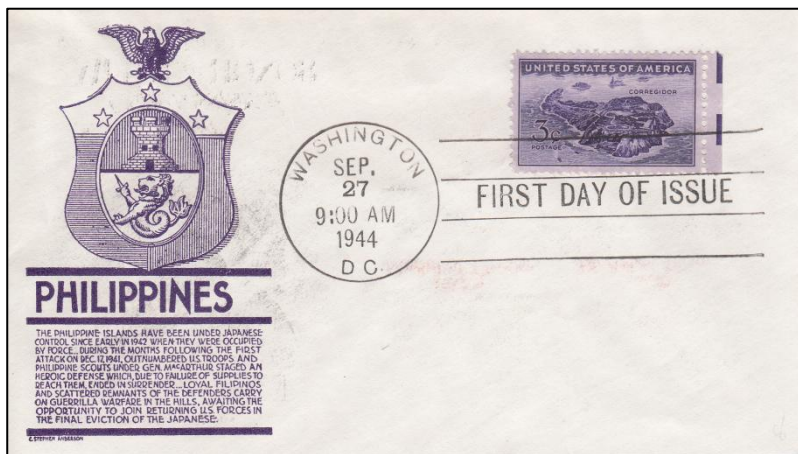
Obrázok 43 FDC USA s gen. Geomeom Marshallom, NŠ US Army, Lexington, VA 24. 10. 1967



Obrázok 44 FDC USA venovaná admirálovi Chesterovi W. Nimitzovi, veliteľovi amerického tichomorského loďstva – Fredericksburg 22. 2. 1985



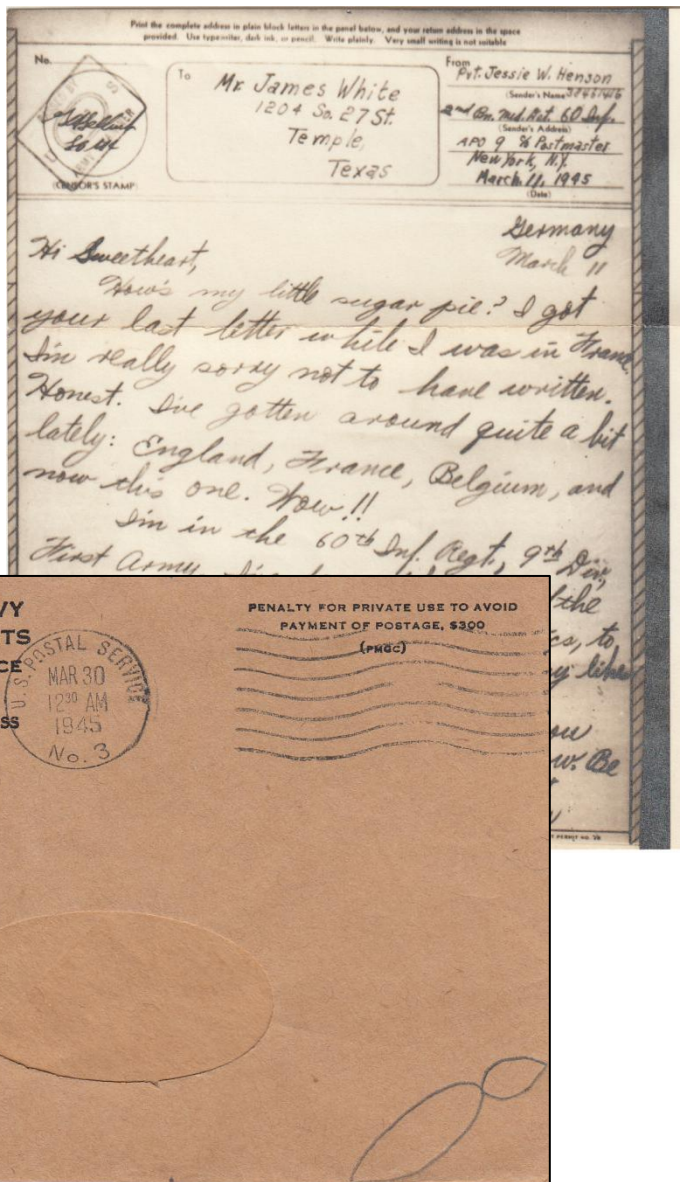
Obrázok 45 FDC Filipín s gen. Douglasom MacArthurom a jeho zásluhami o oslobodenie Filipín – Corregidor Islands 26. 1. 1980



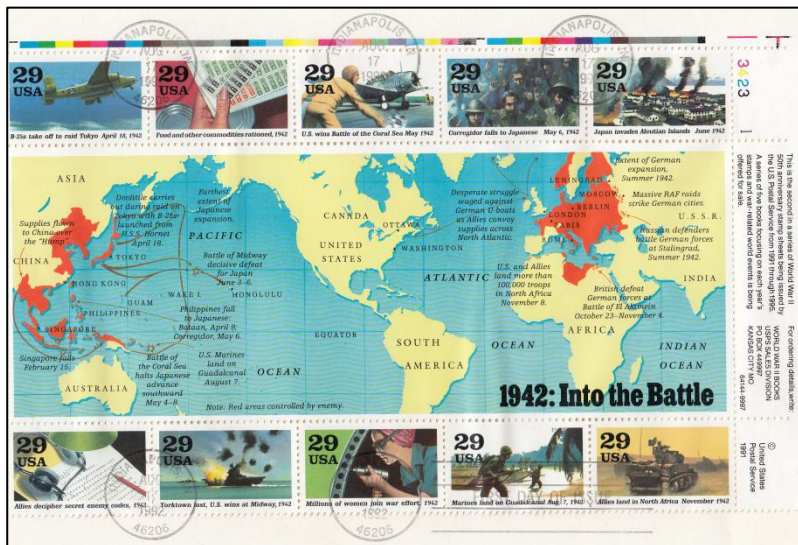
Obrázok 46 FDC USA – ostrov Corregidor – Washington DC 27. 9. 1944



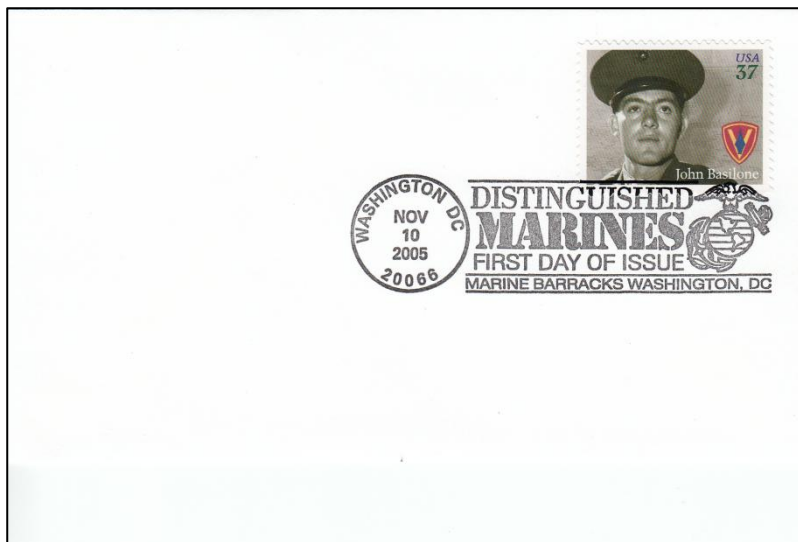
Obrázok 87 FDC Austrálie – Kokoda 1942 – Kingsbury 20. 4. 2010



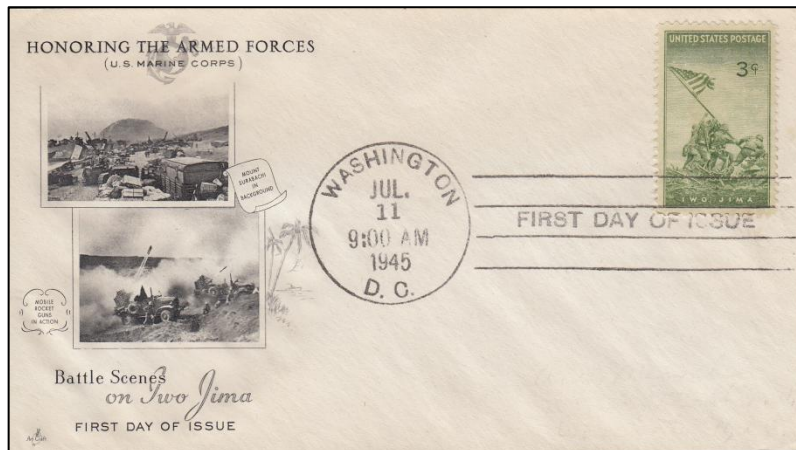
Obrázok 48 Ukážka WAR & NAVY DEPARTMENTS V-MAIL SERVICE – U.S.POSTAL SERVICE 3 30. 3. 1945 od APO 9 z Nemecka. Pomocou tohto systému sa znížila váha prepravovaných listových zásielok z 2 575 libier na 45 libier.



Obrázok 49 Tlačový ilustrovaný hárok s 10 známkami pripomínajúcimi vojenské operácie USA v roku 1942 – Indianapolis – IN 17. 8. 1992



Obrázok 50 FDC USA so seržantom Johnom Basiloneom, účastníkom bojov o Guadalcanal a Iwo Jima – Washington DC 10. 11. 2005



Obrázok 51 FDC USA venovaná bojom o Iwo Jima 16. 2. – 26. 3. 1945
– Washington D.C. 11. 7. 1945



Obrázok 52 FDC USA – boje americkej námornej pechoty
o ostrov Okinawa, marec – jún 1945 – Honolulu, HI 2. 9. 1995



Obrázok 53 Japonská celistvosť s odtlačkom
výplatného stroja Hiroshimanaka Nipon 7. 5. 1985

Spravodlivé zúčtovanie s hlavnými vinníkmi svetovej apokalypsy

Potrestanie hlavných vojnových zločincov sa uskutočnilo prostredníctvom Norimberského procesu, ktorý trval od 20. 11. 1945 do 1. 10. 1946. Obžalovali 24 hlavných predstaviteľov Tretej ríše, vysokých politikov a predstaviteľov štátnych inštitúcií, predstaviteľov nemeckých ozbrojených síl, ako aj organizácie SS, SA, Gestapo a Sicherheitsdienst. Z nich súdili len 21, pretože A. Hitler, H. Himmler a J. Goebles spáchali samovraždu ešte pred začiatkom procesu. Na smrť odsúdili 12 obžalovaných a na doživotie troch.

V Tokijskom procese (3. 5. 1946 – 12. 11. 1948) zo zločinov proti mieru obvinili 25 vojenských a politických predstaviteľov a viac než 300 000 japonských občanov obvinili z vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Na smrť odsúdili a popravili 720 vojnových zločincov. Čiastkové procesy sa uskutočnili aj v okupovaných štátoch Európy, vo Východnej Ázii a v Tichomorí. V Európe to bolo v Poľsku, Sovietskom zväze, Juhoslávii, ČSR, Francúzsku a Holandsku.

Obrazový materiál k článku pochádza zo zbierok autora
(Koniec)